

TALON TARINAT – Rakennushistorian selvitysopas

MARJA SAHLBERG, TOIM

TALON TARINAT – RAKENNUSHISTORIAN SELVITYSOPAS

TALON TARINAT – RAKENNUSHISTORIAN SELVITYSOPAS

MARJA SAHLBERG, TOIM

ISBN 978-951-616-214-3 (pdf)

ISBN 978-951-616-215-0

ISSN 1795-9225

Toimittaja: Marja Sahlberg

Toimitustyöryhmä: Mikko Bonsdorff, Sirkkaliisa Jetsonen, Tommi Lindh ja Sakari Mentu

Kuvatoimitus: Marja Sahlberg

Kannen kuvatiedot: Alin pikkukuva MV/Rho Marja Sahlberg, muut kuvat MV/Rho Soile Tirilä

Kuvalähteiden lyhennykset: MV on Museovirasto, MV/Rho on Museoviraston rakennushistorian osasto

Ulkoasu ja taitto: Janne Lahtinen, Grafinode

Museoviraston rakennushistorian osaston ohjeita ja oppaita 4

SISÄLLYS

ESIPUHE	7	Kenttätyöt	38
JOHDANTO	9	<i>Kenttätöiden suunnittelu</i>	38
Mikä rakennushistoriaselvitys on?	9	<i>Kenttätöiden pohja-aineisto ja varustus</i>	39
Mihin rakennushistoriaselvitystä tarvitaan?	10	<i>Kenttätyövaiheessa tarkasteltavat asiat</i>	40
Rakennusperintöön liittyviä käsitteitä ja selvityksiä	12	<i>Valokuvadokumentointi</i>	48
Rakennusinventointien historiaa	17	Täydentävät tutkimukset	50
SELVITYSHANKKEEN VALMISTELU	19	<i>Väri- ja tapettitutkimus</i>	50
Rakennushistoriaselvityksen sisällöstä ja tavoitteista	19	Muutosvaiheet ja säilyneisyys	52
Rakennushistoriaselvityksen laajuus	20	Yhteenvedo	52
Rakennushistoriaselvityksen tekijöistä	22	RAPORTTI	57
Selvityshankkeen vaiheet	22	Yleisiä ohjeita raportista	57
RAKENNUSHISTORIASELVITYKSEN TEKEMINEN	27	Raportin esitystapa, havainnollisuus ja luettavuus	58
Arkistotutkimus	28	Raportin sisältö ja rakenne	59
<i>Yleistä arkistotyöskentelystä</i>	28	<i>Raportin rakenne</i>	59
<i>Tiedon lähteitä</i>	29	<i>Alkutiedot</i>	59
<i>Hyödyllisiä arkistoja ja kokoelmia</i>	33	<i>Historia, muutosvaiheet ja nykytila</i>	60
<i>Arkistotietojen pohjalta koottavat tiedot</i>	35	<i>Loppuosa</i>	61
		<i>Raportin julkisuus, jakelu ja arkistointi</i>	61
		Kirjallisuutta	62

Sivun kuvat MV/Rho Soile Tirilä

ESIPUHE

Rakennukset eivät ole mykkiä, niiden historiaa tutkimalla avautuu mielenkiintoisia tarinoita. Rakennusajan intentiot ja ihanteet ovat löydettävissä julkisivuista, sisätiloista ja rakenteista. Rakenteisiin on taltioitu niin käytettävissä olleet materiaalit kuin rakennustaitokin. Samoin aika ja erilaiset käyttötarkoitukset piirtävät jälkiään monella tavoin rakennuksiin.

Rakennuksen historian selvittäminen vaatii tietoa ja kokemusta. Ahkeraa arkistotyöskentelyä täydennetään itse kohteessa tapahtuvalla inventoinnilla ja tietojen dokumentoinnilla. Valppaiden aistien ohella tarvitaan monenlaista erityisosaamista. Rakennusanatomian lukutaito edellyttää rakennustekniikan ja rakenteiden tuntemusta. Värien, koristemaalauksen ja tapettien analysointi puolestaan on konservattoreiden tehtäväkenttää. Rakennusarkeologia ja puutarhataide ovat nekin tärkeitä osaamisalueita.

Tiedonkeruu rakennuksen historiasta ja arvoista tekee talon ja sen tarinat näkyviksi. Historian rikkaus ja merkitys aukeavat aivan uudella tavalla. Rakennushistoriaselvitykset toimivat avaimena hyvään restaurointiin.

Viime vuosina on tehty lukuisia rakennushistoriaselvityksiä maamme keskeisimmistä arvokohteista. Useimmiten selvityksiä on laadittu restaurointityön pohjaksi. Kirkkojen kuten myös valtion ja kuntien merkittävimpien kohteiden rakennushistoriaselvitykset ovat toimineet malleina tätä opasta laadittaessa. Yksi tärkeimmistä esimerkeistä on ollut Senaatti-

kiinteistöjen teettämä Taivallahden kasarmien rakennushistoriaselvitys.

Museovirastossa Talon tarinat -oppaan kokoamisesta ja kuvatoimituksesta on kiittäminen arkkitehti Marja Sahlbergia. Käsillä oleva opas perustuu arkkitehti Mikko von Bonsdorffin laatimaan luonnokseen. Työryhmä yli-intendentti Sakari Mentu sekä intendentit Sirkkaliisa Jetsonen ja Tommi Lindh on vastannut oppaan sisältötuotannosta. Väritutkimusosio on rakennuskonservattori Ulla Setälän kirjoittama ja valokuvausdokumentointia koskevasta tekstistä on vastannut valokuvaaja Soile Tirilä. Heidän lisäksi koko rakennushistorian osasto, etenkin restaurointiyksikkö on tuonut tärkeitä esimerkkejä ja tietoja oppaaseen. Myös erikoistutkija Jarkko Sinisalo on täydentänyt tutkimusta koskevia osioita. Oppaan ulkoasusta ja taitosta on huolehtinut Janne Lahtinen Grafnotesta. Heille kaikille lämpimät kiitokset.

Talon tarinat – opas toimii ohjenuorana niin rakennushistoriaselvityksen tilaajalle kuin tekijällekkin. Sitä voidaan käyttää alan oppikirjana, mutta se voi olla myös vanhan talon omistajan työkaluna, jonka avulla voi lähteä historiaretkelle vaikka omaan asuntoon.

Rakennushistoriaselvitysten laatimisohjteen tarkoituksena on antaa minimitavoitteet, mutta myös määrämuotoistaa selvityksiä. Opas on tehty kuitenkin sen verran väljäksi, että sitä voidaan soveltaa eri tilanteisiin ja ottaa huomioon rakennusperintömme monenkirjavat ominaispiirteet.

Maire Mattinen 30.12.2010
osastonjohtaja, Museovirasto, Rakennushistorian osasto

MV/Rho Soile Tirilä 2007

JOHDANTO

MIKÄ RAKENNUSHISTORIASELVITYS ON?

Rakennushistoriaselvityksen tehtävänä on luoda rakennuksesta tai rakennusryhmästä hyvä yleiskuva korjausrakentamisen tai yksityiskohtaisen kaavoituksen tarpeisiin. Rakennushistoriaselvityksen kohteena on rakennus nykytilassaan, sellaisena kuin se on tutkimusta tehtäessä. Selvitys vastaa kysymyksiin “Millainen rakennus on?” ja “Miksi se on sellainen kuin on?”. Eri tarkoituksiin tehdyt selvitykset voivat erota toisistaan laajuudeltaan tai sisällön painopisteiltään. Myös kohteen koko ja monimuotoisuus sekä käytettävissä olevat resurssit vaikuttavat selvitystyön laajuuteen.

Rakennushistoriaselvityksessä tutkitaan arkisto- ja kenttätöiden avul-

la kohteen historiaa, suunnittelu- ja muutosvaiheita ja nykytilaa. Arkistotiedot valtavat kohteen rakennus- ja muutoshistoriaa ja kohteessa tehtävät selvitykset täydentävät kokonaiskuvaa nykytilan osalta. Eri lähteistä saatuja tietoja yhdistämällä ja vertaamalla arvioidaan esimerkiksi rakennuksen eri aikoina tehtyjen osien säilyneisyyttä ja suunnitelmien toteutuneisuutta.

Rakennushistoriaselvityksen tulokset kootaan raportiksi. Varsinaisen tekstisisällön ohessa kuva-aineistoilla on suuri merkitys raportin selkeyden ja käyttökelpoisuuden kannalta. Piirustusten, kaavioiden ja eri aikoina otettujen valokuvien avulla havainnollistetaan rakennuksen muutosvaiheita ja kerrotaan sen nykytilasta.

⇌ Cygnaeuksen gallerian käyttötarkoitus on muuttunut vuosien saatossa. Alun perin rakennus valmistui kesähuvilaksi 1860-luvulla.
MV/Rho Marja Ivars 2005

← Paikan päällä tehtävät selvitykset tarjoavat tietoa kohteen nykytilasta.
MV/Rho Soile Tirilä 2007

↑ Helsingin Olympiastadion on suojeltu rakennussuojelulailla. MV/Rho Pekka Lehtinen 2009

↗ Jean Sibeliuksen koti Ainola on suojeltu valtion rakennusten suojelua koskevalla asetuksella. MV/Rho Marja Ivars 2003

→ Kaikki ennen vuotta 1917 valmistuneet kirkolliset rakennukset on suojeltu kirkkolailalla. MV/Rho Laura Tuominen 2008

MIHIN RAKENNUSHISTORIASELVITYSTÄ TARVITAAN?

Yleisin rakennushistoriaselvityksen kohde on suojeltu rakennus, johon on suunnitteilla korjaus- tai muutostöitä. Jos rakennuksen suojelua vasta valmistellaan, selvityksestä on apua suojelutarpeiden ja -tavoitteiden määrittelyssä. Rakennuksen vaiheiden ja nykytilan tutkiminen voi tarjota kaikille rakennuksen omistajille hyödyllistä tietoa ylläpidon ja korjaussuunnittelun tueksi. Asemakaavoituksen pohjaksi selvityksiä tehdään erityisesti korttelitasolla tai silloin, kun kaavoitus ja korjausrakentaminen liittyvät kiinteästi toisiinsa.

Selvitysten tarpeellisuuteen on viitattu maankäyttö- ja rakennuslaissa, Suomen rakentamismääräyskokoelmassa ja valtioneuvoston päätöksessä valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista. Rakennushistoriaselvitys on suosittelava, kun kunnostus-, korjaus- tai muutostöitä suunnitellaan rakennussuojelulailla suojeltuihin kohteisiin tai valtion omistamiin asetuksella suojeltuihin rakennuksiin. Myös kirkkolailalla suojelluissa kohteissa selvitys on tarpeen olennaisten muutosten yhteydessä.

Rakennushistoriaselvitys on syytä tehdä heti korjaushankkeen alussa, jolloin koottuja tietoja voidaan käyttää mahdollisimman varhain suunnittelun ja päätöksenteon tukena. Selvitys auttaa havaitsemaan, mitä muita erityistutkimuksia ja -selvityksiä kohteesta tarvitaan sekä liittämään niiden tarjoamat tiedot laajempaan kokonaisuuteen. Esimerkiksi kunto- tai väritutkimus on helpompi tehdä kohteen rakennushistoriallisten taustatietojen pohjalta.

Rakennushistoriaselvityksen avulla voidaan jakaa tietoa kaikille kohteen kanssa toimiville ja sitä käyttäville sekä herättää kiinnostusta ja arvostusta rakennusta kohtaan. Selvitys palvelee monipuolisesti eri ammatti- ja käyttäjäryhmiä, näkökulmia ja tarpeita.

Hyöty omistajalle ja käyttäjälle

Rakennushistoriaselvitys tarjoaa rakennuksen omistajalle hyödyllistä tietoa tulevia korjaushankkeita ja ymmärtävää ylläpitoa varten. Korjaustyön valmistuminen on vain yksi etappi rakennuksen käyttö- ja korjaushistoriassa. Kunnostuksen jälkeen rakennuksen tavallinen käyttö ja kunnossapito jatkuvat, kunnes edessä ovat taas seuraavat korjaus-, muutos- ja

restaurointivaiheet. Parhaimmillaan selvityksen tiedot siirtyvät kohteen hallintasuunnitelmaan ja huoltokirjaan sekä välittyvät rakennuksen käyttäjille.

Hyöty suunnittelun kannalta

Rakennushistoriaselvitystä käytetään restaurointi- ja korjaushankkeissa suunnittelutyön tukena. Hyvässä ajoin tehty selvitys auttaa tunnistamaan ja vaalimaan rakennuksen arvokkaita ominaispiirteitä sekä tuo esiin asioita, jotka vaativat suunnittelussa erityistä paneutumista. Lisäksi selvitys voi antaa eväitä suunnittelussa eteen tulevien tilallisten tai taloteknisten kysymysten ratkaisemiseen. Kaikilla rakennuksen suunnittelussa mukana olevilla on oltava hyvät tiedot kohteesta ja sen historiasta. Laajoissa rakennuskokonaisuuksissa selvitys helpottaa suuren tietomäärän hallintaa ja tarjoaa selkeän kokonaiskuvan kohteesta. Rakennushistoriaselvitys on hyvä jakaa kaikille hankkeen osapuolille ja kirjallisen aineiston tueksi voidaan järjestää yhteinen tutustumiskierros kohteessa.

Hyöty rakennustyön kannalta

Rakennushistoriaselvityksen tavoitteena on jakaa tietoa myös niille, jotka tekevät konkreettista korjaustyötä kohteessa. Ainakin työmaan valvojilla ja pää- ja erikoisurakoitsijoilla pitäisi olla selvitys käytössään. Lisätieto kohteen historiasta ja sen nykytilaan johtaneista syistä lisää ymmärrystä rakennuksen arvosta ja siitä miksi tiettyjä rakennusosia halutaan säilyttää. Laajempi tietämys kohteesta motivoi usein työntekijöitä työskentelemään paremmin vanhan rakennuksen ehdoilla. Rakennushistorian tuntemus auttaa myös arvioimaan työmaalla purkutyön aikana esiin tulevia rakenteita ja sitä, milloin on otettava yhteyttä suunnittelijaan ja rakennussuojeluviranomaisiin.

Hyöty viranomaisvalvonnan kannalta

Rakennushistoriaselvitys tarjoaa viranomaisvalvonnassa tarvittavaa tietoa rakennuksista ja rakennetusta ympäristöstä. Selvityksen tulee antaa riittävän yksityiskohtaiset tiedot päätöksenteon tueksi niille tahoille, jotka vastaavat rakennuksen suojelutarpeen arvioinnista sekä suojelun

↑ Cygnaeuksen gallerian restauroinnin yhteydessä avattuja alapohjarakenteita.

MV/Rho Soile Tirilä 2007

↖ Alvar Aallon suunnitteleman Paimion parantolan rakennushistoriaselvitys tehtiin vuonna 2000. MV/Rho Tommi Lindh 2006

↖ Runebergin kodin restaurointi valmistui vuonna 2004. MV/Rho Soile Tirilä 2003

turvaamisesta ja toteuttamisesta. Selvityksestä on apua myös silloin, jos suojelutavoitteita halutaan täsmentää tai tarkistaa myöhemmän restaurointihankkeen yhteydessä.

Hyöty kulttuuriperinnön tutkimukselle

Rakennushistoriaselvitys hyödyttää kohteessa tehtävää muuta tutkimusta, kuten väri-, materiaali- ja kuntotutkimuksia ja puutarhainventointeja. Rakennushistoriaselvitys on hyvä tietolähde myös tulevien korjaushankkeiden suunnittelijoille sekä kulttuuri- ja rakennushistorian tutkijoille.

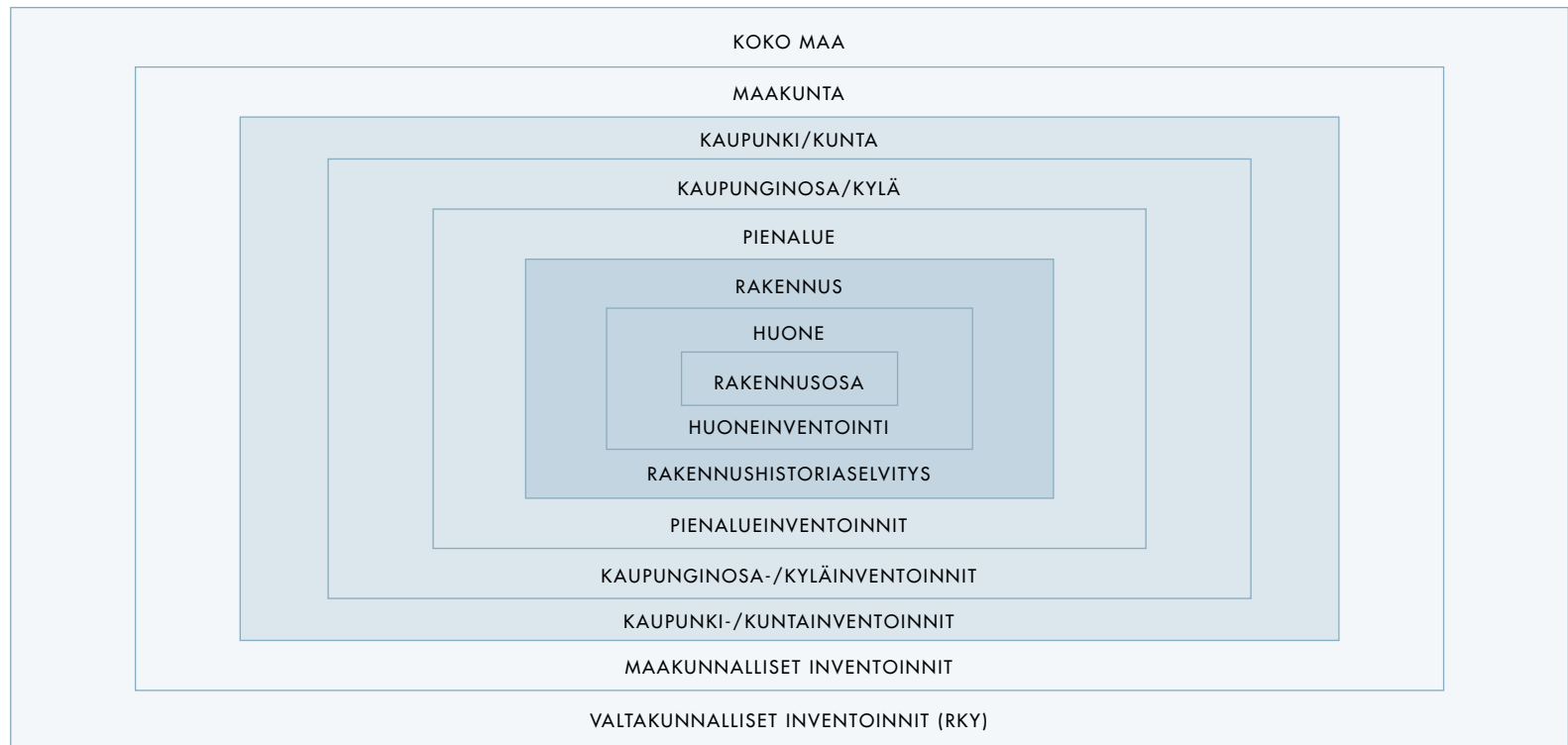
RAKENNUSPERINTÖÖN LIITTYVIÄ KÄSITTEITÄ JA SELVITYKSIÄ

Rakennuksia ja rakennettuja ympäristöjä voidaan tutkia ja dokumentoida monin eri menetelmin. Selvitystapa ja tutkimusmenetelmät valitaan sen mukaan mitä tietoja kohteesta halutaan ja mihin niitä tarvitaan.

Rakennushistoriaselvitys

Rakennushistoriaselvityksen kohteena on rakennus tai rakennettu kokonaisuus, jonka historiaa, muutosvaiheita ja nykytilaa tutkitaan arkistolähteiden ja kenttätöiden avulla. Selvityksen kenttätutkimus voi vastata ra-

Inventointitasot

kennusinventointia, mutta kokonaisuutena selvitys on sisällöltään laajempi ja perustuu dokumentoinnin ohella myös tietojen analysointiin, ryhmitteilyyn ja havainnollistamiseen. Kohteen rakenteiden tai materiaalien kunnon tutkiminen ei kuulu rakennushistoriaselvitystyöhön, mutta kuntotutkimukset ovat tärkeää tausta-aineistoa selvityksen tekijälle. Selvityksessä voidaan myös tuoda esille erilaisten lisätutkimusten tai -selvitysten tarve. Tyypillisiä rakennushistoriaselvityksen yhteydessä tehtäviä erityistutkimuksia ovat väri- ja pintatutkimus sekä lähiympäristön inventointi.

Inventointi

Inventointi on järjestelmällistä tiedon hankintaa ja tallentamista esimerkiksi rakennetusta ympäristöstä, maisemasta tai muinaisjäänöksistä. Inventointihankkeen aikana kootaan tietoa lähdekirjallisuudesta ja arkistoista, täydennetään sitä maastotarkastusten pohjalta ja tulokset kirjataan raportiksi. Rakennusinventoinnin kohteena on yksittäinen rakennus, sen sisätilat, materiaalit ja kiinteä sisustus.

Arkeologinen inventointi

Arkeologinen inventointi käsittää esihistoriallisten ja/tai historiallisen ajan muinaisjäänöksökohteiden etsimisen, paikantamisen, määrittämisen ja rajaamisen maastossa. Vanhimmat muinaisjäänökset ovat kivikaudelta ja nuorimmat vasta 1900-luvulta. Lähdeaineistona käytetään mm. maaperäkarttoja, topografian tarkastelua, historiallisia karttoja jne. Kiinteät muinaisjäänökset määritellään muinaismuistolaissa (295/1963) ja ne ovat ko. lain automaattisesti rauhoittamia.

Dokumentointi ja tallennus

Dokumentointi on kulttuuriperinnön fyysisten ominaisuuksien tallentamista esimerkiksi mittaamalla, valokuvaamalla tai näytteiden avulla. Dokumentointi liittyy yleensä restaurointi- tai inventointihankkeeseen.

Mittausdokumentointi

Rakennushistoriaselvitystyön tai restaurointisuunnittelun pohjaksi kohteesta tarvitaan nykytilannetta kuvaavat pohja-, julkisivu- ja leikkauspäristykset. Jos tällaisia ei ole olemassa, ne voidaan laatia mittaamalla ra-

Selvitystyötä tehdään usein työryhmän voimin.

MV/Rho Sami Kälkäjä 2010

Muinaisjäänösinventointia tekevä arkeologi paikantaa kylätontilta löytämänsä vanhaa rakennuksen pohjaa.

MV/Rho Ulrika Kögäs 2010

↑ Mittausdokumentointia joudutaan usein tekemään haasteellisissa oloissa. MV/Rho 2007

→ Rakennushistoriaselvitykseen liittyy myös lähiympäristön inventointia. Patrik Harald 2007

kennus joko kokonaan tai tarvittavilta osin. Myös rakennuksen sisätilojen ja julkisivujen yksityiskohtia tallennetaan usein mittaamalla. Aiemmin mittaukset tehtiin kokonaan käsin, mutta nykyään sen rinnalla on käytössä myös erilaisia teknisiä menetelmiä. Sopivin menetelmä valitaan tapauskohtaisesti ja se riippuu mm. tarpeista, resursseista, mittauskohteen koosta ja halutusta mittaustarkkuudesta.

Puutarha- ja maisemainventointi

Puutarhainventoinnin kohteita ovat puistot, puutarhat, pihat ja muut viheralueet. Tutkimusalue on usein pinta-alaltaan laaja. Rakennushistoriaselvitystä tehtäessä pitää aina arvioida liittyykö kohteeseen sellaisia ympäristökokonaisuuksia, jotka vaativat oman erikoistutkimuksensa. Muuten lähiympäristön inventointi sisältyy rakennushistoriaselvitystyöhön.

Puutarhojen inventoinnista löytyy neuvoja kirjasta *Portti puutarhaan: historiallisten puutarhojen inventointiopas* (Ranja Hautamäki, Museovirasto 2000). Siinä esitetyt ohjeet ja jäsentelymalli soveltuvat hyvin myös rakennushistoriaselvityksen yhteydessä tehtävään lähiympäristön inventointiin.

Väri- ja pintatutkimus

Väritutkimus tarkoittaa rakennuksen pintakerrosten historiallista selvitystyötä, joka tehdään paikan päällä tutkimalla ja lähdeaineistoihin tukeutuen. Yleensä selvityksen kohteena ovat maalatut pinnat, joista voidaan tutkia värisävyjen lisäksi maalikerrosten koostumusta tai kiiltoastetta. Muiden pintamateriaalien yhteydessä tehdään pinta- tai tapettitutkimuksia. Väritutkimuksen tekijältä vaaditaan erityisosaamista ja useimmiten työ tilataan asiaan erikoistuneelta ammattilaiselta.

Kuntoarvio, kuntotutkimus ja vauriokartoitus

Kuntoarvioinnilla selvitetään kiinteistön, rakennuksen tai sen osan kuntoa ja korjaustarpeita. Arvioinnissa käytetään aistinvaraisia ja kokemusperäisiä menetelmiä, jolloin rakenteita ei avata. Kuntoarviota voidaan käyttää korjaussuunnitelmien tai ylläpito-ohjelman lähtötietoina.

Kuntotutkimus on yksityiskohtaisempi selvitys, jolla voidaan täsmentää kohteen korjaustarpeita. Tutkimuksen yhteydessä tehdään mittauksia ja otetaan näytteitä myös rakenteiden sisältä.

Jos rakennuksen ja niiden syntymekanismia on tarpeen analysoida pidemmältä aikaväliltä, voidaan kohteessa tehdä tarkempi vauriokartoitus tai rakenneavaustutkimus. On eduksi, jos työ tehdään rinnakkain rakennushistoriaselvityksen kanssa, jolloin selvitys tarjoaa vauriokartoituksen taustaksi tietoja rakennuksen historiasta ja mahdollisista vaurioiden syistä.

Työmaadokumentointi

Restaurointi- tai korjaushankkeessa rakennushistoriaselvitystyötä täydentää työmaadokumentointi, joka syventää ja tarkentaa selvityksen sisältöä. Käynnissä olevasta työstä ja sen vaiheista sekä työmaalla esiin tulevista rakenteista ja materiaaleista kootaan tietoa muistiinpanojen, haastattelujen ja valokuvauksen avulla. Dokumentointi antaa myös kuvan korjaushankkeen lopputuloksen suhteesta alkuperäisiin tavoitteisiin. Nämä ovat hyödyllisiä taustatietoja rakennuksen pitkäjänteistä ylläpitoa ja tulevia muutos- ja korjaustöitä ajatellen. Dokumentoinnin tulokset kootaan raportiksi. Koko rakennuksen sijaan voidaan dokumentoinnissa keskittyä

joidenkin ominaisuuksien tai teemojen tallentamiseen. Teemaksi voidaan ottaa esimerkiksi vanhat ovet ja ikkunat, sisäväriytyt tai tyypilliset rakennatkaistut.

Restaurointiraportti

Restaurointiraportti on kuvaus hankkeen lähtökohdista, organisaatiosta, menetelmistä, työvaiheista ja lopputuloksesta. Se tehdään yhteistyönä suunnittelijan, rakennuttajan ja suojeluviranomaisten kesken. Raportin liitteenä on aina kuvallinen dokumentointi. Työmaadokumentointi voi täydentää restaurointiraporttia.

↑ Seilin kirkon kuntokartoituksessa tarkasteltiin myös ulkolaudoituksen kuntoa.

MV/Rho Kari Gröndahl 2005

↖ Väritutkimus tarjoaa taustatietoa restaurointisuunnittelun tueksi.

MV/Rho Selja Flink 2002

Näkymä Naantalin vanhasta kaupungista.
MV/Rho Minna Ryyppö 2007

RAKENNUSINVENTOINTIEN HISTORIAA

Rakennushistoriaselvitykset ovat liittyneet kiinteästi rakennussuojelun kehitykseen. Kun suojelun piiri laajeni julkisista monumenteista puukaupunkeihin, ryhdyttiin kokoamaan tietoa niiden rakennuskannasta. Ensimmäiset rakennuskohtaiset inventoinnit koskivat vanhojen puukaupunkien huomattavimpia taloja. Käyttöhistorian selvittämisen yhteydessä dokumentoitiin huonekohtaisissa inventoinneissa myös rakennuksen sen hetkinen kiinteä sisustus. Varhaisimpia selvityksiä olivat Rauman ja Porvoon kaupunki-inventoinnit 1940-luvulta sekä Helsingin ja Vantaan kartanorakennusten inventointihanke 1946. Turun kaupungin historiallinen museo käynnisti kartanorakennusten historiaselvitykset omalla alueellaan myös 1940-luvulla. Kaupunki-inventoinnit laajenivat 1960-luvulla koskemaan kaikkia vanhoja puukaupunkeja.

Valtion rakennusten mittava restaurointi käynnisti ja vakiinnutti restaurointia valmistelevien ja suunnittelua palvelevien rakennushistoriaselvitysten tekemisen 1970-luvulla. Rakennushallituksen edellyttämistä ensimmäisistä laajoista selvityksistä mainittakoon Turun Akatemiatalo, Willebrandin ja Pihlflyktin talot, valtioneuvoston linna, entinen teknillinen korkeakoulu ja Helsingin yliopisto sekä Vaasan lääninhallitus. Selvitysten sisältö jakautui kirjalliseen, rakentamisen historiaa, käytön muutoksia ja niistä johtuvia rakennuksen muutoksia käsittelevään osaan ja graafisesti esitettyihin tema- ja analyysiosiin sekä liitteinä esitettäviin detaljimittauksiin.

Valtion omistamien asetuksella suojeltujen rakennusten restaurointihankkeissa Museovirasto hyödynsi selvityksiä määrittellessään suojelutavoitteita ja restauroinnin linjaa. Monet merkkirakennusten rakennushistoriaselvitykset saivat inventoinnin ja dokumentoinnin luonteen ja paisuivat laajoiksi detaljimittauskokoelmiksi. Hyvin laajat rakennuksen kaikkiin yksityiskohtiin paneutuneet dokumentointi-inventoinnit, varsinkin, jos niistä on puuttunut selkeä historiallinen yhteenveto, ovat käytännössä osoittautuneet varsin vaikeakäyttöisiksi niin suunnittelijoiden kun suojeluviranomaisten työssä.

Rakennushistoriaselvitykset muokkautuivat 1980- ja 1990-lukujen kuluessa palvelemaan restaurointisuunnittelua, restauroinnin linjojen hahmottamista ja suojelutavoitteiden määrittelyä. Selvitykset muotoutuivat kuvaamaan rakennuksen keskeisiä historiallisia vaiheita sekä erityisesti käytön historian ja muutosten näkymistä rakennuksessa. Säilyneisyysyhteenvedot, graafiset esitykset käytön muutoksista ja historiallisista kerrostumista tulivat olennaisiksi osiksi selvitystä.

Tammisaaren vanha kaupunki sai ensimmäisen suojelukaavan jo vuonna 1959.

MV/Rho Minna Pesu 2007

MV/Rho Selja Flink 2003

SELVITYSHANKKEEN VALMISTELU

RAKENNUSHISTORIASELVITYKSEN SISÄLLÖSTÄ JA TAVOITTEISTA

Rakennushistoriaselvitys tehdään useimmiten korjaus- tai restaurointi-hankkeen yhteydessä. Korjaushanke käynnistyy tarveselvityksellä, jossa kartoitetaan mm. hankkeen sisältöä, vaihtoehtoja ja resursseja. Samalla arvioidaan rakennushistoriaselvityksen ja muiden tutkimusten tarpeellisuutta. Kohteen omistaja voi keskustella selvityksen laajuudesta ja tarpeesta rakennussovitteluviranomaisen, rakennustarkastajan tai kaavoittajan kanssa. Mitä varhaisemmassa vaiheessa selvitys tehdään, sitä enemmän siitä on hyötyä hankkeelle.

Selvitystyön perustavoitteena on kohteen säilytettävien ominaisuuksien löytäminen sekä taustatietojen hankkiminen suunnittelun ja päätöksenteon pohjaksi. Huolella laadittu työohjelma ja tarkoin mietitty työn laajuus ja rajaus tarjoavat hyvät edellytykset selvitystyön onnistumiselle. Tärkein tavoite on kokonaiskuvan luominen kohteesta. Tämä koskee sekä kohteen historiaa että sen materiaalista olemusta ja arkkitehtuuria. Tieto rakennuksen historiasta ja muutoksista on usein sirpaleista eikä lähdetiedoilla ole selvää keskinäistä hierarkiaa. Yksittäisestä muutosvaiheesta saattaa löytyä laajasti tietoa, mutta sen suhde rakennuksen koko historiankaareen voi jäädä epäselväksi. Suuret muutokset on yleensä dokumentoitu parhaiten, kun taas pienistä kunnossapitotöistä on vaikeampi löytää tietoa. Rakennushistoriaselvitys auttaa hahmottamaan laajojen ja pienten muutosten suhdetta. Työn aikana valikoidaan tiedon siruista olennaiset seikat, jotka kootaan tasapainoiseksi ja helppolukuisiksi kokonaisuuksiksi.

Työn tilaajan on hahmotettava selvityksen tarpeellisuus ja käyttötarkoitus. Työohjelman laatimisessa voivat olla mukana myös rakennussovitteluviranomaiset ja kaavoittaja. Työohjelmaan vaikuttavat esimerkiksi kohteen arvo ja suojelutilanne ja selvityksen käyttötarkoitus.

Miksi tietoa tarvitaan?

- Suojelutarpeen ja -tavoitteiden määrittelyä varten
- Korjaushankkeissa tai kaavoituksessa
- Restauroinnin tai korjaustöiden suunnittelua varten
- Käyttötarkoituksen tai muutostöiden suunnittelua varten
- Tutkimustarkoituksiin.

Mitä tietoa tarvitaan?

- Tietoa rakennuksen historiasta ja muutosvaiheista
- Tietoa rakennuksen nykytilasta
- Tietoa rakennuksen arkkitehtuurista ja rakennustekniikasta
- Tietoa rakennuksen käyttöhistoriasta
- Tietoa rakennuksen kunnosta

Minkälaisia tutkimuksia tarvitaan halutun tiedon saamiseksi?

- Rakennusinventointi (arkkitehtuuri, tilaratkaisu, rakennusosat, rakenteet ja talotekniikka)
- Arkistotutkimus
- Väritutkimus, pintatutkimus
- Vauriokartoitus tai kuntotutkimus

Arkistoista löytyvä tieto valottaa kohteen historiaa ja muutosvaiheita. MV/Rho Soile Tirilä 2010

↑ Tilkkan sotilassairaalan rakennushistoriaselvitys valmistui vuonna 2006. Laajassa kohteessa on paljon samanlaisina toistuvia tiloja. MV/Rho Pekka Lehtinen 2007

→ Langinkosken keisarillisen kalamajan sisustus on säilynyt lähes alkuperäisessä asussaan. MV/Rho Soile Tirilä 2007

RAKENNUSHISTORIASELVITYKSEN LAAJUUS

Rakennushistoriaselvityksen laajuuteen vaikuttavat monet seikat. Selvityksen laajuuden määrittelyssä olennaisia ovat käytettävissä oleva aika, rahamäärä ja henkilöresurssit sekä kohteen ominaisuudet. Hyvin kompleksisesta kohteesta on vaikea tehdä suppeaa kevyttä selvitystä. Pienen ja selkeän kohteen kohdalla on harvoin tarpeen käyttää aikaa erityisen yksityiskohtaiseen selvitystyöhön. Selvityksen käyttötarkoitus ja tavoitteet määräävät sen minkälaista tietoa kohteesta tarvitaan ja kuinka perusteellisesti tai kattavasti selvitystyö on tehtävä. Työn laajuuteen voivat vaikut-

taa myös kohteen koko, tausta-aineiston saatavuus tai rakennuksen ikä ja käyttöhistoria. Toisaalta selvityksen laajuudella voidaan tarkoittaa sekä raportin sivumäärällistä pituutta että tutkimustyön määrää ja tarkkuutta.

Selvityksen käyttötarkoitus

Eri tarkoituksiin laaditut selvitykset eroavat toisistaan sekä laajuudeltaan että painotuksiltaan. Kohteesta tarvitaan erilaista tietoa riippuen siitä tehdäänkö selvitys esimerkiksi suojelutarpeiden määrittelyn tueksi vai restaurointisuunnittelun perustaksi. Suunnittelun tarpeisiin tehtävän selvityksen täytyy sisältää tarkempaa tietoa rakennusosista, rakenteista, pintamateriaaleista ja yksityiskohdista

Kohteen koko ja monimuotoisuus

Tutkimuskohteet voivat olla hyvin erikokoisia pienistä yksittäisistä rakennuksista suuriin ympäristökokonaisuuksiin, joten on selvää, että selvitystyön laajuuskin vaihtelee kohteen mukaan. Tutkimusraportin pituus ei kuitenkaan aina suoraan kuvaa selvityksen tarkkuustasoa. Jos kohde

on suuri tai monitahoinen, tulee tutkimusaineistosta väistämättä laaja, vaikka selvitystyön tarkkuus ei olisi kovin syvä. Toisaalta isoissa laitosmaisissa rakennuksissa, kuten kouluissa tai tehdaskiinteistöissä on usein paljon samanlaisia tiloja, jotka voidaan tutkia huonetyypeittäin kokonaisuuksina. Kooltaan pieni kohde voi puolestaan sisältää eriluonteisia huonetiloja ja rikkaita yksityiskohtia, jolloin tarvitaan syvällisempää ja tarkempaa tutkimusta.

Kohteen ikä ja historia

Kohteen ikä ja muutosvaiheiden määrä voivat vaikuttaa selvitystyön laajuuteen. Jos rakennus on vanha, sen käyttötarkoitus on vaihtunut vuosien saatossa lukuisia kertoja ja muutosvaiheita on paljon, on tilanteen selvittäminen suuritöistä ja vaatii paljon aikaa ja tutkimustyötä. Toisaalta alkuperäisassaan ilman muutoksia säilynyt iäkäs kohde voi olla selkeä tutkimuskohde.

Kohteen ominaisuudet ja yksityiskohdat

Kohteen rakennustaiteelliset ja rakenteelliset ominaisuudet ja yksityiskohtien määrä vaikuttavat selvitystyön määrään ja painopisteisiin. Jos rakennuksessa on arvokkaita sisätiloja, säilyneitä pintoja ja alkuperäisiä kalusteita, voi tarkastelun painopiste olla näissä asioissa. Tällöin voidaan eri rakennusosat, esimerkiksi ikkunat tai ovet inventoida hyvinkin tarkasti. Tarkastelun kohteeksi voidaan ottaa myös erityiset rakenneratkaisut tai rakennusmateriaalit. Jos säilyneitä yksityiskohtia ja eri aikakausien kerroksellisuutta on vähemmän, on selvitystyökin tältä osin suppeampaa.

Arkisto- ja tausta-aineiston määrä ja laatu

Arkistovaiheen työmäärää ja laajuutta voi olla vaikea arvioida etukäteen. Jos tausta-aineistoa löytyy niukasti, voi tarvittavien tietojen etsiminen olla työlästä ja aikaa vievää. Toisaalta hyvin runsaan aineiston läpikäyminen on myös suuri urakka ja vaatii taitoa pysytellä rajatun aiheen puitteissa. Hyvät taustatiedot ovat tärkeänä perustana kentätöille ja auttavat kohteen nykytilan analysoinnissa. Joka tapauksessa arkistoaineiston laadulla ja kattavuudella on suuri merkitys siihen kuinka laaja ja perusteellinen selvitys kohteesta voidaan tehdä.

↑ Kohteesta löytyvän arkistotiedon määrä vaikuttaa usein selvityksen laajuuteen.

MV/Rho Soile Tirilä 2010

↘ Selvitystyö voi olla helpompaa, jos tilat ovat tyhjiillään.

MV/Rho Soile Tirilä 2007

⇌ Paimion parantolassa on paljon Alvar Aallon kohteeseen suunnittele-
mia kalusteita.

MV/Rho Soile Tirilä 2000

RAKENNUSHISTORIASELVITYKSEN TEKIJÖISTÄ

Rakennushistoriaselvityksen tekijänä on yleensä rakennushistorian ja korjausrakentamisen ammattilainen, esimerkiksi arkkitehti, konservaattori tai taidehistorioitsija. Myös eri alojen osaajista koottu työryhmä voi olla hyvä valinta selvityksen tekijäksi.

Rakennushistoriaselvityksen tekijältä vaaditaan osaamista sekä rakennustutkimuksesta että arkistotyöskentelystä. Taidot ja työmenetelmät kehittyvät koulutuksen ja kokemusten kautta. Työ vaatii sekä määrätietoista tiedon keruuta että sen analysointia ja tarkistamista. Työn perustaksi tarvitaan hyvä tietämys arkkitehtuurin historiasta, korjausrakentamisesta, rakenteista ja eri aikakausien rakennusmateriaaleista ja -tavoista. Tärkeää on myös tuntee rakentamisprosessin kulku sekä ymmärtää mitä dokumentteja rakennushankkeen aikana syntyy ja mihin ne tallennetaan. Hyvän tietopohjan ohella olennaista on myös analyyttinen ja objektiivinen lähestymistapa.

Taivallahden kasarmien rakennushistoriaselvitystyöhön osallistui monen alan asiantuntijoita.
MV/Rho 2005

Työn raportointivaiheessa selvityksen tulokset kootaan selkeäksi ja helppolukuisiksi kokonaisuudeksi. Tässä työvaiheessa tekijältä tarvitaan kykyä sujuvaan kirjalliseen ilmaisuun ja asioiden visuaaliseen havainnollistamiseen sekä taitoa keskittyä olennaisiin tietoihin. On erinomaista, jos hän osaa lisäksi luonnehtia kohteen rakennustekniikkaa, toiminnallisuutta ja arkkitehtonista muodonantoa. Eduksi on myös kotimaisten ja kansainvälisten esikuvien tuntemus ja kyky arvioida rakennuksen asemaa suunnittelijan koko tuotannossa.

Rakennushistoriaselvitys täytyy tehdä puolueettomasti. Tutkijan on nähtävä kohteen koko elinkaari ja kaikki huonetilat itseisarvoltaan samana - oli sitten kyse ullakosta, juhlasalista tai lastulevyseinistä. Hänen tehtävänsä ei ole eri rakennuskausien, -osien ja materiaalien arvottaminen tai painottaminen. Selvityksen tekijän ei myöskään pidä asettua suunnittelijan tai rakennuttajan rooliin. Hän ei pyri ennakoimaan ja ohjaamaan suunnitteluratkaisuja tai korostamaan niitä asioita jotka ovat suunnittelijan tai rakennuttajan intresseissä.

Toisinaan kohteen restauroinnin suunnittelija tekee myös rakennushistoriaselvityksen. Tästä voi olla sekä etuja että haittoja. Selvitystyötä tehdessään suunnittelija oppii tuntemaan hyvin rakennuksen historian, muutosvaiheet ja nykytilan eikä selvitykseen kirjautumaton tieto katoa. Parhaimmillaan selvitystyö auttaa suunnittelijaa tunnistamaan ja vaalimaan kohteen arvokkaita piirteitä. Haittapuolena on se, että suunnittelijan voi olla vaikeaa laatia selvitystyötä objektiivisesti ilman, että suunnittelukysymykset ohjaavat tutkimusta toivottuun suuntaan tai tutkimus keskittyy vain suunnittelun kannalta kiinnostaviin kysymyksiin.

SELVITYSHANKKEEN VAIHEET

Työohjelma

Toimeksiannon täsmällinen rajaaminen on tärkeää. Joskus siihen voi sisältyä myös mittauksia, rakennusosien tyypittelyä tai pinta- ja väritutkimuksia. Rakennushistoriaselvityksen teettää rakennuksen omistaja. Suurissa hankkeissa työn teettämisestä vastaa useimmiten omistajan edustaja, esimerkiksi rakennuttajakonsultti.

Tarjouspyyntö

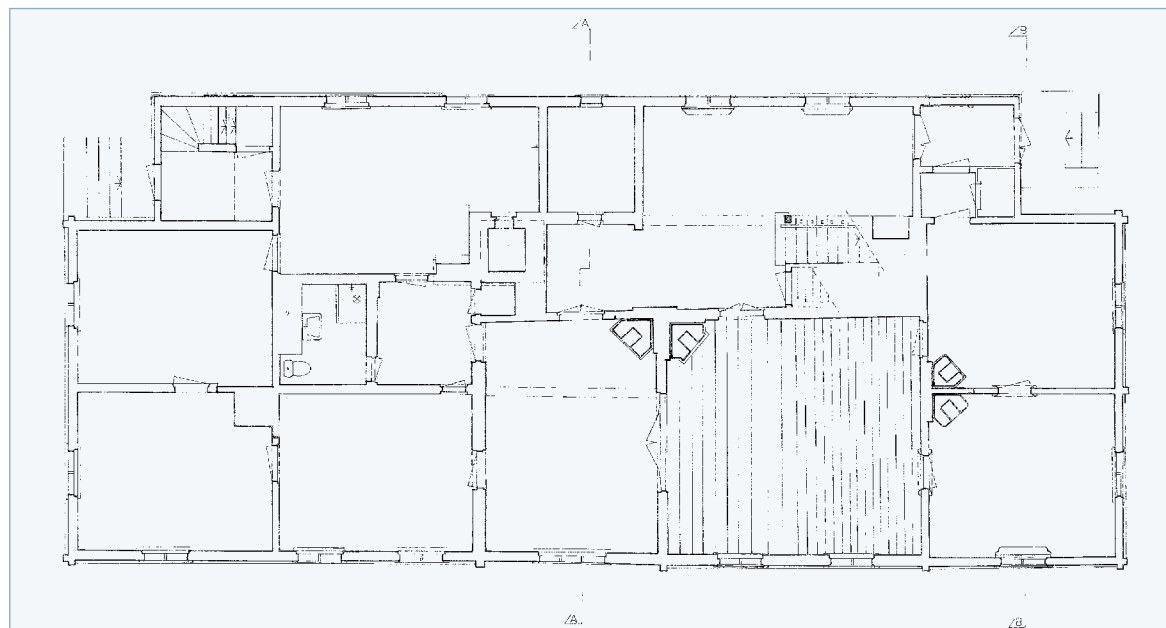
Huolella laadittu tarjouspyyntö helpottaa sekä tilaajan että tarjouksen tekijöiden työtä. Selkeiden ja hyvien taustatietojen pohjalta tehtyjä tarjouksia on helppo verrata yhteismitallisesti ja tasapuolisesti. Tarjouspyynnöstä täytyy käydä ilmi millaisesta kohteesta on kysymys ja mihin käyttöön selvitystä tarvitaan. Tarjouspyynnössä on mainittava seuraavat asiat:

- *Kohteen perustiedot.* Nimi, sijainti, koko, historian pääpiirteet, suunnittelija
- *Työn käyttötarkoitus*
- *Työn rajaus.* Kohteessa tehtävän selvitystyön luonne, tarkkuus ja laajuus
- *Piirustukset.* Tutkijan käytettävissä olevat mittapiirustukset taustatietoineen
- *Lähdeaineisto.* Listaus tiedossa olevasta lähdeaineistosta, joka on tutkijan käytettävissä, esimerkiksi kuntokartoitukset.
- *Kenttätyö.* Kohteessa liikkumista ja työskentelyä koskevat mahdollisuudet ja rajoitukset.
- *Työn aikataulu*
- *Työn laatuvaatimukset*
- *Valintaperusteet ja käsittelyaika*

Tilaus ja kirjallinen sopimus

Rakennushistoriaselvitystyö on tilaajan ja konsultin välinen toimeksianto, josta on annettu yleisohjeet rakennustietokortissa *Konsulttitoiminnan yleiset sopimusehdot* (13-10547: KSE1995). Seuraavassa on joitakin keskeisiä ohjeita sopimuksen laadintaan.

- Tutkimustyöstä tehdään kirjallinen sopimus, jossa määritellään riittävällä tarkkuudella työn sisältö, sen alkamis- ja päättymisajankohta sekä mihin käyttöön selvitys on tarkoitettu.
- Tilaaja luovuttaa konsultin käyttöön hallussaan olevat työssä tarvittavat asiakirjat.
- Tilaaja vastaa hankkeen kokonaisuuden hallinnasta ja yhteydenpidosta konsultin ja muiden tahojen välillä.
- Mikäli tilaaja palkkaa tutkimustyöhön apukonsultteja (esimerkiksi valokuvaaja tai väritutkimuksen tekijä), on näiden valinnassa

↑ Rapolan kartanon mittauspiirustus.
MV/Rho piirustusarkisto

← Ammattivalokuvaajan apuun
kannattaa turvautua haasteellisissa
kuvauskohteissa.
MV/Rho Soile Tirilä 2005

→ Väliesittely tarjoaa eri osapuolille mahdollisuuden keskustella selvitystyön linjauksista.

MV/Rho Soile Tirilä 2005

kuultava konsulttia. Samoin konsultin on sovittava käyttämistään apukonsulteista tilaajan kanssa.

- Konsultti tekee tutkimustyön ammattitaidolla, objektiivisesti ja hyvää tapaa noudattaen sekä huomioiden tutkimustyölle asetetut tavoitteet.
- Konsultti vastaa siitä että tutkimustyö on sopimuksen mukainen.
- Konsultin on välittömästi ilmoitettava tilaajalle, mikäli ilmenee tarvetta lisätutkimuksiin, jotka eivät sisälly alkuperäiseen sopimukseen.
- Tilaajan ja konsultin on sovittava tarkasti työn palkkioperusteista, kustannusvastuusta ja aikataulusta.
- Tilaajalla ei ole oikeutta käyttää konsultin tekemää tutkimustyötä muuhun tarkoitukseen kuin alun perin on sovittu.
- Tilaaja ja konsultti sopivat tekijänoikeuskysymyksistä. Tilaaja voi hankkia tekijänoikeudet itselleen tai ne voivat jäädä selvityksen tekijälle.

Konsultin ja tilaajan välinen työsopimus voidaan tehdä rakennustietokortissa RT 13-10578 annetulle lomakkeelle. Toinen tapa on tilata työ konsultin tekemän huolellisen tarjouksen perusteella ja viitata *Konsultti-toiminnan yleisiin sopimusehtoihin 1995* sekä soveltuvin osin käsillä olevaan rakennushistoriaselvitysoppaaseen.

Työn käynnistyminen ja aloituskeskustelu

Ennen työn aloittamista tilaaja luovuttaa selvityksen tekijälle tarjolla olevat, työssä tarvittavat asiakirjat, piirustukset ja yhteystiedot. Hän hoitaa myös mahdolliset kulkuluvat ja avaimet sekä selvittää liikkumisrajoitukset kohteessa. Tilaaja tiedottaa selvityshankkeesta ja sen aikataulusta kaikille tutkimuskohteen käyttäjille, esimerkiksi rakennuksen asukkaille tai siellä työskenteleville.

Selvitystyön käynnistyessä on hyvä järjestää aloituskeskustelu, johon kutsutaan kaikki hankkeen osapuolet: tilaaja, selvityksen tekijä, museotaho, kaavoittaja ja mahdollisesti suunnittelija. Tilaisuudessa käydään läpi työn lähtökohdat, sisältö ja aikataulu. Tarvittaessa työohjelmaa voidaan tarkentaa keskustelujen pohjalta.

Selvitystyön tekeminen

Rakennushistoriaselvitystyön aikana arkisto- ja kenttätöväiheet lomittuvat keskenään toisiaan täydentäen. Paikan päällä tehdyt havainnot selittävät tutkijalle kirjallisten arkistotietojen avulla. Selvityksen tekijän on käytävä läpi kaikki rakennusta koskevat lähteet ja arkistot. Toisaalta kohteen nykytila on selvitettävä tutkimalla systemaattisesti kaikki rakennukset ulko- ja sisätiloiltaan ja pinnoiltaan.

Työn seuranta

Erityisesti laajoissa selvityshankkeissa tilaajan ja konsultin on sovittava myös työn seurannasta.

Rakennushistoriaselvityksen tekemiseen on mahdollista saada Museovirastolta ohjausta, jos selvitystyön kohde on suojeltu rakennussuojelu- tai kirkkolailla tai kyseessä on valtion omistama asetuksella suojeltu rakennus.

Selvitystyön aikana on hyvä pitää ainakin yksi väliesittely. Yksinkertaisimmillaan se voi olla raportin sisällysrunko, jossa on lyhyesti luonnehdittu eri osioiden sisältöä. Kun tutkija lisäksi esittelee työn suullisesti

Museovirasto seurasi tiiviisti Finlandiatalon rakennushistoriaselvitystyön etenemistä vuonna 2005. MV/Rho Jari Heiskanen 2007

hankkeen osapuolille, saadaan tilaisuus keskustella esimerkiksi työn painotuksista, rakenteesta ja esitystavasta. Samalla voidaan arvioida mahdollisen lisätyön ja -tutkimusten tarve. Joskus työn rajausta voi tarkentua matkan varrella, kun arkistoaineiston laajuus selviää vähitellen.

Valmiin työn esittely

Selvityksen tilaaja järjestää kaikille hankkeen osapuolille tilaisuuden, jossa rakennushistoriaselvityksen tekijä esittelee valmiin työnsä. Esittelyn jälkeen on hyvä varata aikaa kommenteille ja yhteiselle keskustelulle. On hyvä, jos selvityksen tekijä voi hankkeen edetessä osallistua tarvittaessa myös suunnittelukokouksiin ja työmaan käynnistyttyä esitellä selvitystä työmaan henkilöstölle.

Raportin jakelu

Työn tilaaja ja tekijä sopivat raportin ulkoasuun liittyvistä reunaehdoista, jotka voivat vaikuttaa tulosten hintaan. Tilaajan tehtävänä on selvittää ja päättää mille tahoille rakennushistoriaselvitys jaetaan ja kuinka paljon raportteja tarvitaan. Kaikista Museoviraston valvomien kohteiden selvityksistä toimitetaan yksi kopio Museoviraston arkistoon. Myös rakennustaiteen museo ja maakuntamuseot voivat olla kiinnostuneita ottamaan vastaan oman alueensa rakennuksiin liittyviä selvityksiä. Kulttuuriaineistojen tallettamista ja säilyttämistä koskevan lain nojalla selvityksistä toimitetaan vapaakappaleet myös Kansalliskirjastoon. Lisätietoja asiasta saa Kansalliskirjaston vapaakappaletoimistosta.

MV/Rho Pertti Malm 2006

RAKENNUSHISTORIASELVITYKSEN TEKEMINEN

Rakennushistoriaselvitys pohjautuu arkistotutkimukseen ja kohteessa tehtävään kenttätutkimukseen. Arkistotyö tehdään kirjallisuuslähteiden ja arkistoaineistojen pohjalta. Kenttätutkimuksen ensisijainen tietolähde on itse rakennus, mutta moni seikka kohteen nykytilasta selittyy vain arkistotietojen avulla. Kaikki työvaiheet ovat lopputuloksen kannalta yhtä tärkeitä. Kenttätöiden erityispiirre on siinä, että ne tallentavat rakennuksen tilanteen tietynä ajankohtana. Arkistolähteet säilyvät muuttumattomina ja niihin voidaan palata ajasta riippumatta, mutta itse rakennus muuttuu koko ajan.

Sopiva työjärjestys on suunniteltava joka kohteen ja tehtävänasettelun kohdalla erikseen. Arkisto- ja kenttätöyövaiheet lomittuvat toisiinsa

työn edetessä. Oikea työn vaiheistaminen ja painottaminen on tärkeää. Usein selvitystyö aloitetaan arkistotutkimuksella, jolloin tekijä voi hankkia ennen kenttätöyövaihetta tarpeelliset taustatiedot ja pohja-aineistot kohteesta. Työn rajausta, aikataulu ja tasapainoinen aiheen käsittely on kuitenkin hyvä pitää mielessä koko ajan. Jos arkistoaineistoa on tarjolla hyvin runsaasti, on vaarana, että tekijä uppoaa liiaksi tutkimaan kohteen alkuvaiheita, jolloin nykytilanteen selvittäminen jää aikataulu- ja resurssisyydestä sivurooliin. Joskus tutkimustyö voidaan aloittaa nykytilanteesta ja edetä taaksepäin vain siinä määrin kuin kohteen nykyasun ymmärtämiseen tarvitaan. Näin voidaan tehdä silloin, jos kohteesta on

RAKENNUSHISTORIASELVITYKSEN TYÖN JÄSENTELY JA TUTKIMUSLÄHTEET

	Suunnittelu- ja rakentamisaika	Käytön aika	Nykytilanne	Yhteenveto R	Täydentävät työt	
Kohteen historia (tekstiosuus)	Suunnittelu- ja syntyhistoria A	Käytön historia A	Nykytilan kuvailu K			
Pohjaratkaisu, tilajärjestelmät, ulkoarkkitehtuuri	Luonnokset, lupakuvat, toteutussuunnitelmat, työselitykset A	Muutossuunnitelmat A	Suunnitelmien toteutuneisuus, säilyneisyys, ajoituspiirustukset K			Mittausdokumentointi
Rakennusosat	Suunnitellut detaljit A	Muutossuunnitelmat A	Eriaikaisten rakennusosien inventointi / tunnistaminen K			Rakennusosien mittausdokumentointi
Materialit ja pinnat	Alkuperäinen väriyysuunnitelma, maalausyöselitykset, huoneselostus A	Muutossuunnitelmat A	Suunnitelmien toteutuneisuus, säilyneisyys K			Konservaattorin tekemä väri- ja pintatutkimus
Rakenteet ja talotekniikka	Alkuperäinen rakennejärjestelmä ja talotekniikka A	Muutossuunnitelmat A	Rakenteiden ajoitus, eriaikaisen talotekniikan inventointi / tunnistaminen K			Rakenteiden ja talotekniikan mittaukset (erikoistyö)
Valokuvat	Rakennuspaikan, rakentamisen ja valmiin rakennuksen kuvat A	Käytön aikaiset valokuvat A	Nykytilavalokuvat K			Valokuvaajan tekemä valokuvadokumentointi

A = Arkistointitutkimusta K = Kenttätutkimusta R = Raportointia

olemassa hyvät historiatiedot, esimerkiksi vanha rakennushistoriaselvitys tai historiikki.

Seuraavassa on ohjeellinen listaus rakennushistoriaselvityksen työvaiheista:

1. Ensimmäiseksi muodostetaan yleiskäsitys kohteesta tutustumalla sen tärkeimpiin historian vaiheisiin ja rakennuksiin paikan päällä. Ensimmäisellä käyntikerralla kierretään kaikki rakennukset ja keskeiset huonetilat sekä tarkastellaan kohteen suhdetta lähiympäristöön.
2. Arkistotutkimusvaiheessa tutustutaan arkistoaineiston ja lähdeostosten avulla kohteen historiaan, rakentamiseen ja käyttöön sekä muutosvaiheisiin.
3. Arkistotyöskentelyn yhtenä osana on kenttätyössä tarvittavien dokumenttien etsiminen ja hankkiminen. Tällaisia voivat olla esimerkiksi eri muutosvaiheiden suunnitelmapiirrokset tai valokuvat, joihin nykytilannetta voidaan verrata.
4. Kenttätutkimuksessa tutkitaan ja inventoidaan paikan päällä kohteen nykytilannetta ja suunnitelmien toteutuneisuutta ja tiedot kirjataan järjestelmällisesti muistiin. Työn aikana syntyy usein lisäkysymyksiä ja tarkennuksen tarpeita, joita palataan selvittämään kirjallisista tai arkistolähteistä.
5. Arkistolähteistä täydennetään puuttuvia tietoja, jotka auttavat tulkitsemaan ja ymmärtämään paikan päällä tehtyjä havaintoja.
6. Arkistoista ja paikan päältä kerätyt tiedot kootaan yhteen, jäsennellään, analysoidaan ja niiden pohjalta muodostetaan kokonaiskuva rakennuksesta.
7. Tiedot toimitetaan raportiksi, jossa selvityksen tulokset esitellään selkeästi ja havainnollisesti.

→ Vanhat valokuvat ovat tärkeitä arkistolähteitä.
MV/Rho Soile Tirilä 2010

ARKISTOTUTKIMUS

Yleistä arkistotyöskentelystä

Arkistotyöskentelyn aluksi kannattaa kerätä kokoon kaikki mahdolliset aihetta koskevat lähde- ja kohteeseen liittyvät aineistot. Aiheeseen tutustuminen on hyvä aloittaa uusimmista tutkimuksista ja historiallisista yleisteoksista, joiden tiedot ja lähdeluettelot toimivat pohjana syventävälle arkistotutkimukselle. Kirjallisista lähteistä haetaan sekä yleistä taustatietoa että itse kohteeseen liittyvää informaatiota. Tekijälle on hyödyksi, jos hänellä on hyvä yleiskuva kohteen rakentamisaikakaudesta.

Lähdeaineiston saatavuus vaihtelee huomattavasti riippuen rakennustyyppistä ja kohteen sijainnista tai valmistumisajasta. Julkisten rakennusten asiakirjat on yleensä arkistoitu hyvinkin kattavasti. Sen sijaan yksityistaloja ja vanhempia, ennen 1900-lukua valmistuneita rakennuksia koskevia tietoja ja piirustuksia voi olla vaikea löytää. Toisaalta suurikokoisen uu-

demman rakennuksen tutkiminenkin voi olla aikaa vievää. Jos kohteesta on tarjolla valtavasti aineistoa, aiheen rajausta ja olennaisen tiedon seulominen vaativat suunnitelmallisuutta ja kurinalaista työskentelyä. Työn edetessä tekijä joutuukin puntaroimaan useaan otteeseen mitkä tiedot ovat toimeksiannon kannalta tärkeitä. Joissain tapauksissa tausta-aineistot jäävät hyvin vähäisiksi ja selvityksen tekijän ainoana lähtökohtana on arvio kohteen rakennusajankohdasta.

Arkistotyöskentelyn aikana on hyvä pitää mielessä, ettei kaikki löytyvä tieto ole yhtä luotettavaa ja käyttökelpoista. Tietolähteet ovat usein eriarvoisia ja niiden tärkeysjärjestystä kannattaa arvioida. Esimerkiksi suunnitelmat, joiden toteutuneisuus on epävarmaa, ovat luonteeltaan erilaisia tiedon lähteitä kuin kartat, jotka ovat dokumentteja todellisesta tilanteesta.

Tiedon lähteitä

Rakennushistoriaselvityksen lähdeaineisto voidaan jakaa seuraavalla tavalla

- Arkistolähteet
- Painetut lähteet
- Painamattomat lähteet
- Kirjallisuus
- Haastattelut

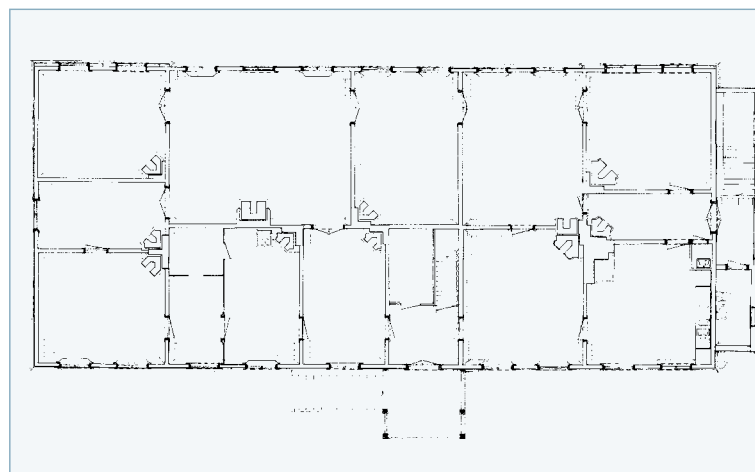
Kaikki tietolähteet kirjataan lähdeluetteloksi rakennushistoriaselvityksen loppuun. Piirustuksista, valokuvista ja keskeisimmistä kirjallisista arkistolähteistä laaditaan omat listansa. Kirjallisten lähteiden yhteydessä käytetään tekstin yhteydessä loppuviitteitä.

Arkistolähteet

Vanhon asemakaavojen ja karttojen perusteella saa käsityksen tutkittavan rakennuspaikan luonteesta. Eriaikaisia asiakirjoja vertailemalla voi nähdä miten rakennuksen suhde ympäristöön on kehittynyt vuosien saatossa. Maanmittauslaitoksen arkistoon on tallennettu vanhoja karttoja 1800-luvun lopulta lähtien. Kartta-aineistoa löytyy myös Kansallisarkis-

Vuoden 1907 kartassa näkyy hyvin Anjalan kartanon tuolloinen rakennuskanta. Kansallisarkisto

Runebergin kodin pohjapiirros. MV/Rho piirustusarkisto

tosta ja maakunta-arkistoista. Kaava- ja mittausaineistot on arkistoitu kunnallisiin arkistoihin.

Arkkitehtipiirustukset ja muut eri vaiheiden suunnitelmat ovat rakennushistoriaselvityksen tekijän tärkein lähde. Piirustukset jaotellaan suunnitteluvaiheiden mukaan seuraavasti:

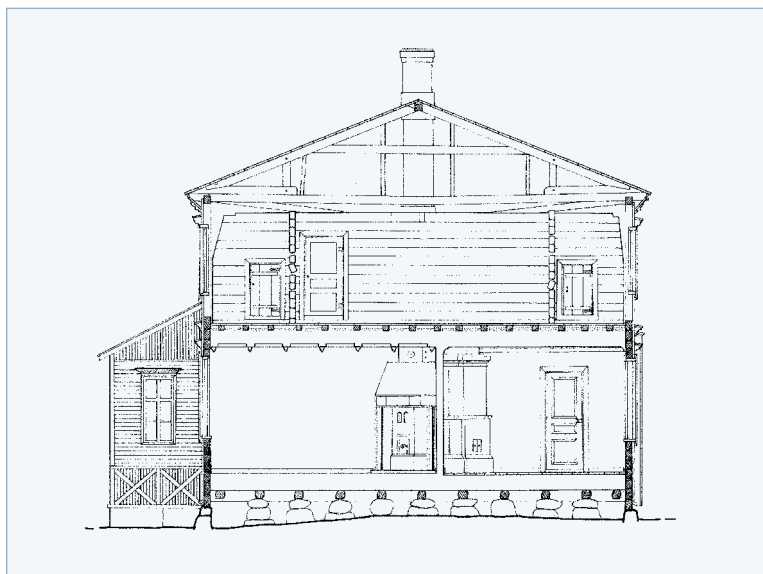
- luonnokset, hankesuunnitelmat ja kilpailuehdotukset
- esimerkiksi rakennuslupaa varten laaditut pääpiirustukset, joihin kuuluvat asemapiirrokset, pohjapiirrokset, julkisivut ja leikkaukset
- tarkennetut työpiirustukset
- detalji-, rakennusosa-, kaluste-, yms. osasuunnitelmat.

Työpiirustusten ja -selitysten pohjalta voi saada hyvän kuvan rakennuksen arkkitehtuurista, toiminnallisuudesta ja rakenneperiaatteista. Kokonaisuutta täydentävät huoneluettelot sekä tekniset suunnitelmat ja työselostukset. Alkuperäiset suunnitelmat eivät kuitenkaan kerro sitä miten rakennus rakennettiin, vaan millaiseksi se suunniteltiin, joten niitä onkin verrattava myöhempiin dokumentteihin ja paikan päällä tehtyihin tutkimuksiin.

Mikäli kohde on vanha ja siihen on tehty paljon muutoksia, voi sillä olla useita ”alkuperäisasuja”, jolloin kaikkia vaiheita koskevat asiakirjat ovat yhtä tärkeitä. Toisaalta on myös paljon kohteita, joista ei ole koskaan laadittu piirustuksia tai asiakirjat ovat kadonneet vuosien aikana. Jos kirjallisia lähteitä ei löydy, voidaan selvitystyössä keskittyä kenttä-

→ Urajärven kartanon leikkauspiirros kertoo myös talon rakenteista.
MV/Rho piirustusarkisto

⇒ Elfvikin kartanon ruokasalin sisustusmateriaalit näkyvät vanhasta valokuvasta.
Museoviraston kuva-arkisto, P.O.Welin

tutkimukseen, rakennusmittaukseen, valokuvaukseen ja väri- ja pinta-tutkimukseen.

Joskus ongelmaksi muodostuu laajan piirustusaineiston käsittely. Työssä vierähtää paljon aikaa, jos piirustukset ovat epäjärjestyksessä, niitä ei ole luetteloitu, aineisto sijaitsee monessa paikassa, asiakirjat ovat hauraita ja niiden kopiointi on rajoitettua. Työtä helpottaa piirustusluettelo, josta saa käsitykseen aineiston laajuudesta. Mikäli piirustusluettelo on puutteellinen tai sitä ei ole lainkaan, selvityksen tekijä laatii luettelon tai täydentää sitä aineistoa läpikäydessään.

Arkkitehtisuunnitelmien arkistointipaikkoja ovat mm. rakennusvalvonnan arkistot, Suomen rakennustaiteen museo sekä rakennuttajien ja suunnittelijoiden omat piirustuskokoelmat. Valtion kohteita koskevat suunnitelmat on arkistoitu Kansallisarkistoon. Kirkollisia kohteita koskevat tiedot löytyvät seurakunnallisista arkistoista.

Dokumentointipiirustukset voivat tarjota hyödyllistä tietoa rakennuksen varhaisemmasta asusta ja muutosvaiheista. Museoviraston rakennushistorian osaston piirustusarkistossa on viraston omien piirtäjien mittaus- ja dokumentointipiirustuksia eri vuosikymmeniltä. Eniten

mittauspiirustuksia löytyy kirkoista ja maaseuturakennuksista, kuten kartanoista. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston arkistossa on mittauspiirustuksia, jotka ovat syntyneet opiskelijoiden mittausleirien tuloksena yli sadan vuoden aikana.

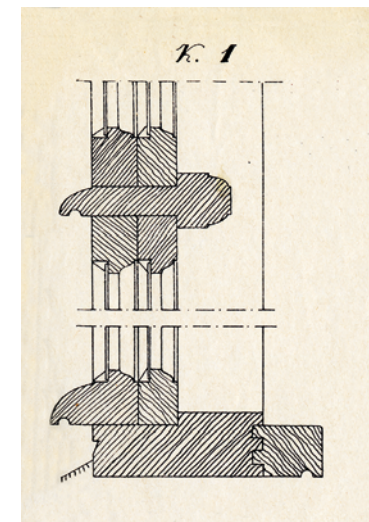
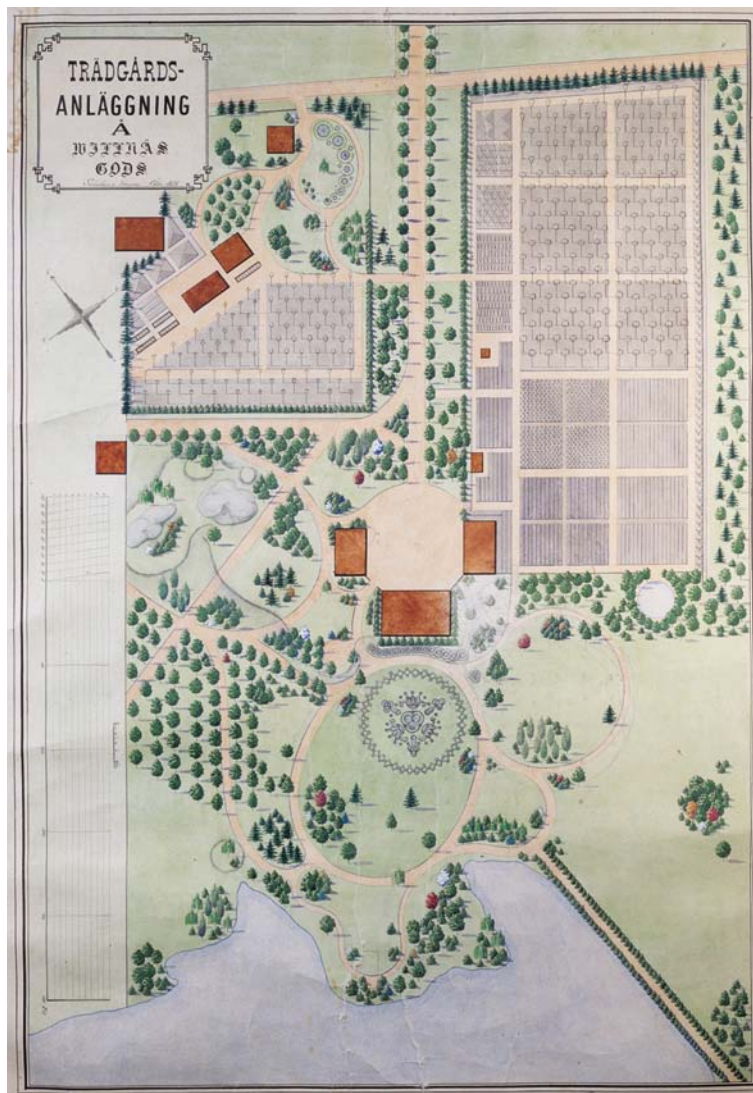
Historialliset valokuvat ovat usein tärkein todiste rakennuksen varhaisemmista asuista. Valokuvien etsiminen kannattaa aloittaa paikallisten tai maakunnallisten museoiden kuva-arkistoista. Yksityishenkilöiden albumeista voi löytyä valokuvia rakennuksen vaiheista tai vaikkapa kohteeseen liittyvä lehtileikekokoelma. Myös kirjallisista lähteistä tai kohteeseen liittyvistä aiemmista tutkimuksista on usein hyötyä valokuvia etsittäessä.

Rakenne- ja LVIS-suunnitelmia löytyy pääasiassa 1900-luvun kohteista. Suunnitelman ajankohdasta ja sisällöstä riippuu kuinka tarkkoja ne ovat. LVIS-suunnitelmat on yleensä laadittu arkkitehtipiirustusten päälle, mutta rakennesuunnitelmat ovat omia piirustuksiaan. Asiakirjojen etsintä kannattaa aloittaa kunnan rakennusvalvonnan arkistosta. Jos rakennuksen tekniset ratkaisut noudattavat aikakauden tyyppillisiä rakennetyyppejä, voidaan selvitystyössä tukeutua yleisiin rakennusoppaisiin ja -ohjeisiin sekä verrata kohteessa tehtäviä havaintoja niiden tietoihin. Suurista ja erityisistä kohteista voi olettaa löytyvän tavallisuudesta poikkeavia ratkaisuja, joihin on perehdyttävä tarkemmin.

Varsinkin uudemmista kohteista voi löytyä piirustusten lisäksi **muuta suunnitteluasiakirjoja**, joissa on hyödyllistä ja yksityiskohtaista tietoa rakennuksesta. Keskeiset työselostukset ovatkin tärkeitä lähteitä sekä tutkijalle että jatkokäyttöä, esimerkiksi suunnittelua ajatellen.

Hyödyllisiä asiakirjoja ovat:

- Arkkitehdin laatima rakennustyöselostus
- Rakenne- ja lvis-insinöörien laatimat työselostukset
- Arkkitehdin laatima huoneselostus, jossa on esitetty tilojen pintakäsittelyt ja materiaalit
- Arkkitehdin tai muun suunnittelijan laatima maalaustyöselostus tai väriytysuunnitelma
- Maisema-arkkitehdin tai puutarhasuunnittelijan laatima viher- tai puutarhasuunnitelma ja kasvillisuusluettelo
- Kaluste- ja varusteluettelot ja -suunnitelmat

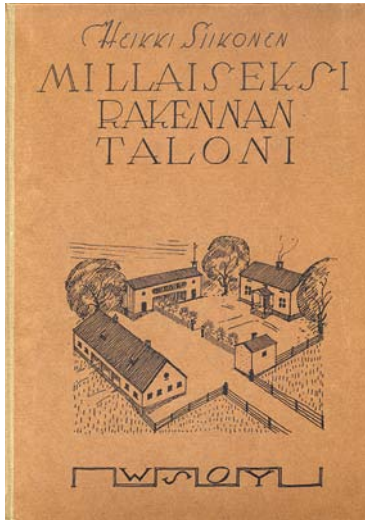

† V. Keinänen, Puumiehen rakennusoppi, 1925

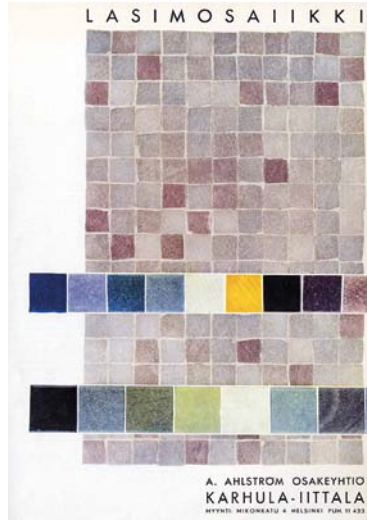
← Louhisaaren kartanon puistosuunnitelma vuodelta 1874.

Louhisaaren arkisto, valokuvaaja Ritva Bäckman 1995

Vanhoista oppaista ja mainoksista löytyy tietoa rakennusmateriaaleista. Aukeaman mainokset ovat Arkkitehti-lehden vuosikerroista 1930- ja 1950-luvuilta.

Painetut lähteet

Kohteen rakennusaikaiset **rakennusoppaat, mallikirjat ja tuoteluettelot** ovat hyödyllisiä tietolähteitä. Niistä on apua erityisesti, kun selvitetään aikakaudelleen tyypillisen rakennuksen rakenteita, materiaaleja, periaateratkaisuja, yksityiskohtia ja teknisiä kysymyksiä.

Aikalaiskirjoitukset ovat olennaisia lähteitä rakennuksen historiaa kirjoitettaessa. **Rakennusalan ammattilehdet**, esimerkiksi Arkkitehti-lehti ja Rakennustaito-lehti tarjoavat taustatietoa rakennusajan ilmapiiristä, esikuvista, rakentamistavoista ja -materiaaleista. Parhaassa tapauksessa niistä voi löytyä tutkittavan kohteen esittely.

Sanoma- ja viikkolehtien läpikäynti on suuren työmäärän vuoksi järkevää vain, jos hakua voidaan rajata riittävän tarkasti ja oletettavasti on löydettävissä olennaista tietoa. Julkisten rakennusten harjannostajaiset ja vihkiäiset on usein uutisoitu ainakin paikallislehdissä. Helsingin yliopiston kirjastossa on mikrofilmattuina tärkeimmät 1900-luvun sanomalehdet. Myös monilla paikallis- ja maakuntalehdillä on omat arkistonsa. Helsingin kaupunginmuseolla ja Suomen rakennustaiteen museolla on lehtileikekokoelmia ja Brages urklippiverk on pohjoismaiden vanhin leikearkisto, jonne on kerätty artikkeleita suomenruotsalaisista lehdistä.

Eri ammattialojen **matrikkeleista** voi löytyä tietoa rakennuksen käyttäjistä tai omistajista sekä suunnittelijoista ja heidän tuotannostaan.

Painamattomat lähteet

Opinnäytetyöt ja muut **historialliset tutkimukset** tarjoavat parhaimmillaan yksityiskohtaista tietoa kohteesta, sen suunnittelijasta tai kyseisen aikakauden rakennustavoista. Joskus kohteesta on saatettu tehdä jo aiemmin rakennushistoriallinen tutkielma tai historiikki, joka voi olla pohjana rakennushistoriaselvitykselle. Rakennushistoriaan liittyviä opinnäytteitä tehdään yliopistojen taiteiden tutkimuksen laitoksilla ja Teknillisten korkeakoulujen arkkitehtiosastoilla.

Kohteesta aiemmin laaditut **rakennustekniset selvitykset**, kuten **kuntotutkimukset** ja **vauriokartoitukset** tarjoavat tärkeää taustatietoa. Niiden jäljille pääsee parhaiten rakennuksen omistajan tai isännöitsijän kautta. Myös toteutumattomat suunnitelmat voivat olla osa rakennukseen liittyvää historiaa.

Työmaapäiväkirjat, työmaakokousten pöytäkirjat, tilausluettelot ja kustannusarviot voivat tarjota yksityiskohtaista ja kiinnostavaa tietoa kohteen rakentamisvaiheista. Kohteesta riippuen asiakirjoja

saattaa löytyä kunnallisista tai valtakunnallisista arkistoista tai yksityisistä kokoelmista.

Rakennuksessa pidettyjen katselmusten raportit saattavat olla merkittäviä historiallisia tietolähteitä. Myös vanhat Kansallisarkistossa säilytettävät palovakuutusasiakirjat, kuten hakemukset voivat sisältää yksityiskohtaista tietoa ja piirustuksia tontista.

Suurten julkisten rakennushankkeiden yhteydessä toimineiden rakennustoimikuntien pöytäkirjoista voi löytyä tarpeellista tietoa.

Kirjallisuus

Kirjallisuuteen kuuluvat **arkkitehtuurin historian yleisteokset, paikallishistoriat, yritysten ja yhdistysten historiikit ja arkkitehtimonografiat**. Työn aluksi kannattaa muodostaa yleisteosten perusteella kokonaiskuva kohteesta ja aikakaudesta. Yleisteosten lähdeuutellot ovat hyvä apu syventävän aineiston etsinnässä.

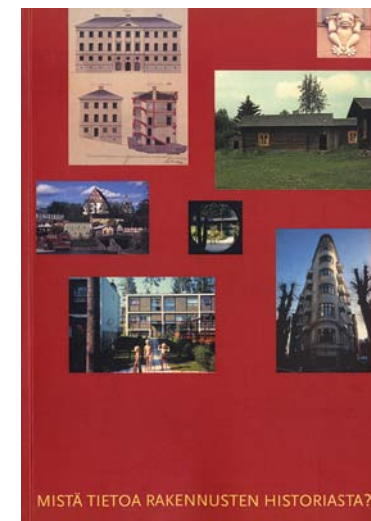
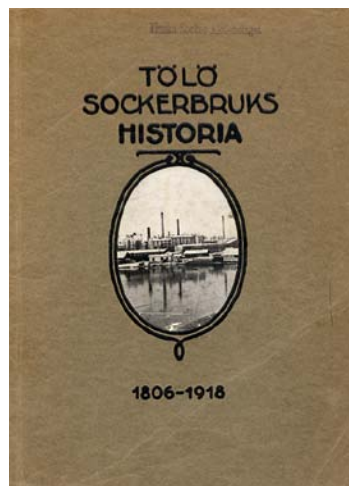
Haastattelut

Haastattelut täydentävät muita tiedonlähteitä. Niitä voi käyttää suunnitteluvaiheiden, rakennuksen alkuperäisen asun ja muutosvaiheiden selvittämiseen. Tärkeimpiä haastateltavia ovat kohteen alkuperäiset suunnittelijat, urakoitsijat, rakennusmestarit ja rakentajat. Muistitietoa voi löytyä myös rakennuksen pitkäaikaisilta käyttäjiltä, isännöitsijöiltä tai talonmiehiltä. Ennen haastattelua tutkijan täytyy tutustua kohteeseen muiden lähteiden perusteella, jotta hän tietää mitä kannattaa kysyä. Kysymykset on syytä rajata tarkasti ja haastattelutietoja tulee verrata muihin lähteisiin.

Hyödyllisiä arkistoja ja kokoelmia

Rakennusta koskevien tietojen arkistointipaikka riippuu kohteen sijainnista, rakennustyyppistä ja rakentamisajankohdasta. On eduksi, jos selvityksen tekijä tuntee tärkeimmät arkistoinnin periaatteet.

Suomen rakennustaiteen museo on julkaissut oppaan ”Mistä tietoa rakennusten historiasta? Lähdeopas ammattilaisille ja asianharrastajille” (2001, 2. painos 2003) Siihen on koottu kattavasti tietoa rakennushisto-

rian lähteistä, arkistoista ja kokoelmista, joten tässä ohjeessa luodaan vain eräitä näkökulmia lähdeaineistoon.

VAKKA-arkistotietokanta on Kansallisarkiston ja maakunta-arkistojen yhteinen kokoelmatietokanta, jota voi käyttää apuna tiedonhaussa ja arkistoaineistojen paikantamisessa. Kirjastojen tietokannoista ovat tärkeimpiä laajat julkaisu- ja artikkelitietokannat Helka, Linda, Arto ja Fennica. Myös paikalliskirjastojen lähdehakujen ja internetin yleisten hakukoneiden avulla pääsee alkuun tiedon hankinnassa.

Kansallisarkistoon on koottu valtion omistamien rakennusten asiakirjoja erityisesti vuodesta 1809 lähtien. Kansallisarkistossa on muutenkin erittäin laajat kokoelmat vanhoja piirustuksia, karttoja, kaavoja ja asiakirjoja.

Maamme seitsemän **maakunta-arkistoa** toimivat Kansallisarkiston alaisina. Niissä säilytetään pääkaupungin ulkopuolella sijaitsevien valtion laitosten ja virastojen asiakirjoja. Maakunta-arkistoissa on myös kunnallisia, kirkollisia ja yksityisiä arkistokokoelmia.

Maanmittauslaitoksen arkistossa on arkistoituina karttoja ja maanmittaustoimintaan liittyviä asiakirjoja, joista vanhimmat ovat satoja vuosia vanhoja. Laitoksen originaalikoelmat sijaitsevat Jyväskylässä.

Suomen rakennustaiteen museon julkaisema kirjanen opastaa tiedon lähteille.

→ Tuuloksen kirkon rakennushistorian vaiheista on tehty tutkimus.
MV/Rho Saara Vilhunen 2007

⇒ Oriveden asema kuuluu valtakunnallisesti merkittävien asema-alueiden suojelusopimukseen.
MV/Rho Timo Pekka Heima, 2005

Elinkeinoelämän keskusarkistossa on tallennettuna yritysten ja elinkeinoelämän arkistoja, joista löytyy aineistoa Ruotsin vallan ajalta nykypäivään. Oman toimintansa lisäksi ELKA pitää yllä valtakunnallista yritysarkistorekisteriä. Arkisto sijaitsee Mikkelissä.

Seurakunnalliset arkistot sisältävät kirkkoihin ja muihin kirkollisiin rakennuksiin liittyvää aineistoa. Vanhoja väestörekisteritietoja löytyy myös Kansallisarkistosta. Suomen sukututkimusseuran historia-kirjojen tietokantaan HisKi:in on tallennettu tietoja vanhoista kirkonkirjoista.

Kunnallisiin rakennusvalvonnan arkistoihin on tallennettu kaikkien rakennustyyppien lupa-aineistoa. Vanhempien kohteiden asiakirjoja voi olla Kansallisarkiston, maakunta-arkistojen tai muiden valtiollisten arkistojen kokoelmissa. Useimmiten arkistoissa säilytetään alkuperäisiä arkkitehtisuunnitelmia ja pääpiirustuksia, uudemmista kohteista löytyy myös rakenne- ja lvis-suunnitelmia. Muilla suunnitelmissa ja dokumenteilla ei ole selkeästi määriteltyä arkistointipaikkaa.

Kunnalliseen päätöksentekoon liittyvät asiakirjat, esimerkiksi kunnanhallituksen päätökset ovat usein painettuja julkaisuja. Niistä voi löytyä tietoa kunnanarkistoista tai -kirjastoista.

Kulttuurihistoriallisten ja kunnallisten museoiden sekä maakuntamuseoiden arkistoista löytyy piirustuksia, historiallisia valokuvia, karttoja, vanhoja asiakirjoja ja lehtileikekokoelmia. Monissa maakuntamuseoissa tehdään alueellisen rakennusperinnön inventointeja ja dokumentointeja, joiden aineistot ovat tutkijoiden käytettävissä.

Monilla **virastoilla, ministeriöillä, laitoksilla, kouluilla ja yrityksillä** on omat arkistonsa ja piirustuskokoelmansa. Jos suunnitelmia ei löydy kohteen sijainnin mukaan, esimerkiksi kunnallisesta arkistosta, kannattaa etsintää jatkaa rakennustyyppin tai käyttötarkoituksen perusteella.

Maassamme on kolmetoista **valtakunnallista erikoismuseota**, joista voi löytyä myös kunkin erikoisalan rakentamiseen liittyvää tietoa. Näistä mainittakoon useat kirkkomuseot sekä Rautatiemuseo, jonne on tallennettu asema-arkkitehtuuriin liittyvää aineistoa.

Rakentamisen kannalta keskeisin erikoismuseo on **Suomen rakennustaiteen museo**, jonka arkistossa on laajat, erityisesti 1900-lukuun keskittyvät kokoelmat arkkitehtisuunnitelmia, valokuvia ja asiakirjoja. Arkkitehtipiirustukset sisältävät luonnoksia, pääpiirustuksia ja detaljukuvia. Aineisto on luokiteltu suunnittelijan mukaan. Arkistoon on tallen-

nettu myös arkkitehtikilpailujen aineistoja yli sadan vuoden ajalta. Kokoelmista löytyy kilpailuehdotuksia ja asiakirjoja, kuten kilpailuohjelmia ja tuomariston pöytäkirjoja. Alvar Aallon suunnittelemissa kohteista löytyy aineistoa Alvar Aalto -museon piirustus- ja valokuva-arkistoista.

Museoviraston kuva-arkistoissa on laajat kokoelmat vanhoja valokuvia rakennuksista ja rakennetuista ympäristöistä. Rakennushistorian osaston piirustusarkistosta löytyy mittaus- ja dokumentointipiirustuksia sekä suunnitteluasiakirjoja. Arkiston erikoiskokoelmissa on myös vanhoja rakennuspiirustuksia, karttoja, työselityksiä ja puutarhasuunnitelmia.

Rakennuksen **suunnittelijoilla ja rakennuttajilla** voi olla omia arkistoja ja piirustuskokoelmia, josta saattaa löytyä monenlaista aineistoa käsivaraisista luonnoksista virallisiin työpiirustuksiin. **Urakoitsijoiden** arkistoista puolestaan voi löytyä rakennusaikaisia dokumentteja, kuten työmaapäiväkirjoja.

Rakennuksen nykyisillä ja entisillä **omistajilla ja käyttäjillä** voi olla tallessa kohteen suunnitteluun tai muutosvaiheisiin liittyviä asiakirjoja ja vanhoja valokuvia.

Arkistotietojen pohjalta koottavat tiedot

Arkistotietojen pohjalta muodostetaan käsitys kohteen historiasta ja muutosvaiheista: miten rakennushanke sai alkunsa, minkälaisia olivat suunnittelu- ja rakennusvaiheet, millaisena rakennus valmistui, miten kohde ja sen käyttötarkoitus ovat muuttuneet vuosien saatossa ja minkälainen rakennus on nykytilassaan. Selvityksessä eri vaiheiden sisältö, painotus ja laajuus voivat vaihdella riippuen kohteen ominaisuuksista ja lähdetietojen laajuudesta. Seuraavassa on annettu esimerkkejä kunkin historiavaiheen havainnollistamisesta, arkistolähteistä ja esitystavoista.

Rakennuspaikan historia ja kaavalliset vaiheet

Osiossa selvitetään missä vaiheissa ja millaisten edellytysten puitteissa kohde on rakentunut sekä miten se liittyy laajempaan ympäristökokonaisuuteen. Tärkeitä aiheita ovat kaavoituksen lähtökohdat, eri kaavavaiheet ja niiden toteutuminen sekä asemakaavallinen nykytilanne. Lähdeaineistojen pohjalta voidaan analysoida korttelin tai alueen kaupunkikuvallista merkitystä ja asemaa maisemassa sekä sitä ympäröivien piha- ja puistoalueiden luonnetta.

← C.W.Gyldenin kartta Heinolasta vuodelta 1838.
MV/Rho piirustusarkisto

⇒ Säynätsalon kunnantaloa koskeva aineistoa löytyy Alvar Aalto -museon arkistosta.
MV/Rho Minna Pesu 2006

↑ Arkkitehti-lehti v. 1955.

↗ Aarne Ervin perspektiiviluonnos Tapiolan keskustasta, Arkkitehti-lehti 1-2/1956.

- Tärkeimpiä arkistolähteitä ovat vanhat kartat, asemakaavat ja muut alueelliset suunnitelmat. Kohteen rakentamisaikainen ja voimassa oleva asemakaava on hyvä liittää selvitykseen.
- Eri-ikäisten kaavojen ja karttojen vertailu voi selvittää millaiseen ympäristöön kohde aikanaan rakennettiin.
- Rakennusryhmien ja kortteleiden rakentumisesta voi havainnollistaa karttasarjoilla tai eri vaiheita kuvaavilla kaaviomaisilla piirroksilla.
- Muita tietolähteitä ovat historialliset valokuvat ja paikallishistoriat.

Rakennushankkeen historia

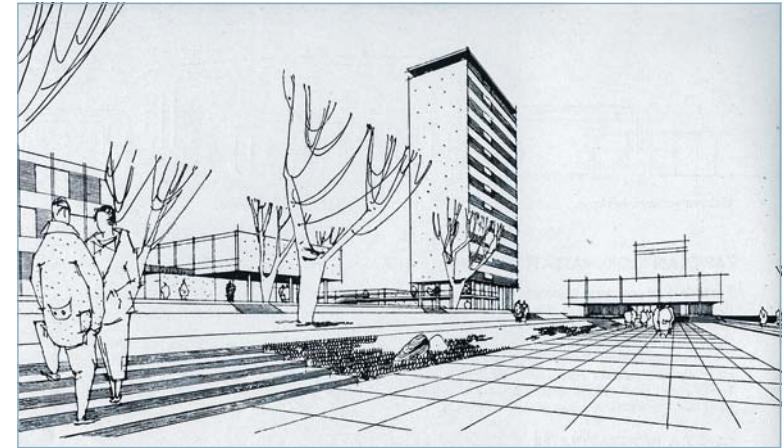
Osiassa kerrotaan miksi ja kenen toimesta rakentamiseen on ryhdytty. Yleensä rakennushanke on käynnistynyt rakennuttajan tarpeiden ja odotusten pohjalta ja rakennuttaja on myös hankkeen rahoittaja. Kiinnostavia ovat myös hankkeen sisältöön vaikuttaneet tekijät, kuten suunnittelijoiden ja urakoitsijoiden valinta tai tilaohjelman muotoutuminen. Lyhyt katsaus kohteen rakennustyyppin historiaan, esimerkiksi sairaalat, koulut, kartanot tai sahat, voi myös olla paikallaan.

- Lähteitä ovat paikallishistoriat sekä yritysten ja yhteisöjen historiikit.
- Rakennusalan ammattilehdistä voi löytää tietoa rakennusajan ilmapiiristä, rakennustavoista ja -materiaaleista sekä kuvauksia rakennushankkeista.
- Arkkitehtuurikilpailujen pohjalta rakennetuista kohteista löytyy tietoa ja kuva-materiaalia Suomen rakennustaiteen museon arkistosta.

Kohteen suunnittelu ja rakentaminen

Rakennuksen suunnitteluprosessiin tutustutaan piirustusten ja muiden dokumenttien avulla. Täydellinen prosessin seuraaminen luonnoksista lopullisiin piirustuksiin ei useinkaan ole mahdollista. Suunnitelmien toteutuneisuutta arvioidaan joko paikan päällä tai muun arkistomateriaalin, kuten valokuvien avulla. Monia muutosvaiheita läpikäyneillä rakennuksilla voi olla useita ”alkuperäisasuja”.

Selvitykseen kerätään keskeiset tiedot rakennuksen suunnittelijoista ja heidän tuotannostaan. Erityisesti nuorempien kohteiden suunnittelus-

sa on usein mukana arkkitehdin, rakennusmestarin ja insinöörien lisäksi sisustus-, puutarha- tai väriyysuunnittelijoita. Rakennushistoriaselvitykseen laaditaan lista eri suunnitteluvaiheiden ja alojen suunnittelijoista sekä suunnitelmista, joita he ovat kohteesta tehneet.

Rakentajilla on keskeinen rooli rakennushankkeen toteutusvaiheessa. Suurissa kohteissa voi olla useita urakoitsijoita, kun taas pienissä hankkeissa sama taho voi toimia sekä rakennuttajana, suunnittelijana että rakentajana. Selvitykseen kirjataan tiedot myös urakoitsijoista.

- Tärkein piirustuslähde ovat arkkitehtipiirustukset ja muut vanhat suunnitelmat. Työpiirustusten pohjalta saa kuvan rakennuksen arkkitehtuurista, toiminnallisuudesta ja rakenneratkaisuista.
- Kokonaiskuvaa täydentävät esimerkiksi detaljipiirroksukset, kaluste-suunnitelmat ja maalaustyöselostukset. Selvitykseen liitetään mukaan ainakin ensimmäisen alkuperäisasun arkkitehtisuunnitelmat.
- Suunnittelijatietoja on monografioissa, matrikkeleissa, arkkitehtuurin historian yleisteoksissa sekä kohde-esittelyissä ja ammattilehdissä.
- Rakentamisaikaisia tietolähteitä ovat työselitykset, tilausluettelot, työmaakokousten pöytäkirjat sekä työn aikaiset valokuvat.

Rakennuksen alkuperäisen asun luonnehdinta

Kohteen alkuperäistä asua ja ilmettä kuvaillaan siten, että sen ominaispiirteet välittyvät lukijalle.

Selvityksessä esitellään rakennuksen alkuperäinen ulkohahmo, julkisivujäsentely, pohjaratkaisu, tilasarjojen sommitteluperiaatteet, rakennerratkaisut sekä erityiset yksityiskohdat. Yleensä on hyvä luonnehtia kohteen asemaa laajemmassa yhteydessä esimerkiksi kertomalla lyhyesti suunnittelijan muista samanaikaisista töistä tai vertaamalla kohdetta vastaaviin rakennustyyppeihin tai rinnakkaisiin ilmiöihin.

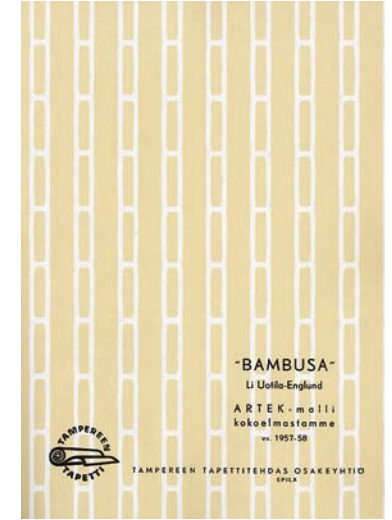
- Rakennuksen toteutuneesta asusta kertovat parhaiten historialliset valokuvat.
- Arkistojen ohella valokuvia voi löytyä rakennuksen pitkäaikaisilta käyttäjiltä ja omistajilta.

Käytön historia ja siitä johtuneet muutokset

Rakennushistoriaselvityksessä kuvaillaan kohteen käytön vaiheita, jos ne ovat aiheuttaneet konkreettisia muutoksia itse rakennukseen. Muutokset ovat yleensä päällekkäisiä, jolloin uudempi rakenne tai vaihe peittää alleen varhaisemman. Käytön historiaa voi kuvata esimerkiksi pohjapiirroskaa-

vioina siten, että muutosten laajuus ja ajankohta tulevat ilmi. Tärkeimpiä lähdeaineistoja ovat eri muutosvaiheiden suunnitelmapiirroksat. Tärkeimpiä toteutumattomia suunnitelmia voidaan myös esittää, jos ne ovat olennaisia rakennuksen taustan ymmärtämiseksi. Tärkeimmät muutosvaiheet käsitellään yhtä perusteellisesti kuin alkuperäinen rakennushanke.

↑ Arkkitehti-lehti v. 1957.

← Louhisaaren kartanon restaurointivaiheita valokuvattiin vuonna 1964. Museoviraston kuva-arkisto, P.O.Welin

↖ Työmaatoimistot näkyvät harvoin valokuvissa. Museoviraston kuva-arkisto, A. Pietinen Oy 1949

↑ Tarkka työsuunnitelma on tarpeen erityisesti suuria kohteita inventoitaessa.

MV/Rho kuva-arkisto 2002

↗ Asuinrakennuksissa työskentely on sovitettava asukkaiden aikataulujen mukaan.

MV/Rho Anu Laurila 2008

KENTTÄTYÖT

Kenttätöiden suunnittelu

Kenttätöövaiheessa kohteen nykytilanne inventoidaan ja tiedot kirjataan ylös. Paikan päällä tutkitaan kohteen liittyminen ympäristöönsä, rakennuksen ulkotilat, julkisivut ja sisätilat. Inventoinnin tarkkuus suunnitelmaan ja arvioidaan tapauskohtaisesti. Se voi vaihdella tilaryhmittäin tai kerroskohtaisesti tehdystä kuvailusta yksityiskohtaiseen huonetilojen, rakennusosien ja materiaalien inventointiin. Rakennus voidaan myös

jakaa eri tarkkuudella tutkittaviin osa-alueisiin. Suurissa kohteissa kokonaisuuden hahmottamista voi helpottaa, että tiloja tarkastellaan ensin laajempina kokonaisuuksina, jonka jälkeen siirrytään huonekohtaiseen inventointiin. Jos rakennuksessa on paljon samankaltaisena toistuvia tiloja, voidaan niiden inventointi tehdä esimerkkihuoneita tutkimalla. Erityistä huomiota voidaan kohdistaa myös huomattaviin sisätiloihin, kiinnostaviin rakenneratkaisuihin tai säilyneisiin pintamateriaaleihin ja kalusteisiin.

Työsuunnitelma helpottaa kohteen havainnointia ja muistiinpanojen tekemistä. Ilman tarkkaa suunnitelmaa ja järjestelmällisiä muistiinpanoja kerätty tieto voi jäädä hajanaiseksi ja epätarkaksi. Yleensä rakennusta ei voida tutkia kerralla, joten hajanaisten tietojen paikkaaminen ja järjestäminen on jälkeensä vaikeaa. Varsinkin suuri tutkimuskohde voi olla eksyttävä tietolabyrintti. Dokumentointisuunnitelmaan kirjataan millä tarkkuudella kohteen eri rakennukset, huonetilat tai rakennusosat tutkitaan. Samalla listataan mitä asioita kohteessa täytyy muistaa katsoa, tutkia ja kirjata ylös.

Kenttätöön tueksi laaditaan aikataulu, jossa arvioidaan kuinka paljon aikaa on käytettävissä kuhunkin rakennukseen, kerrokseen tai tilaryhmään. Myös kohteessa liikkuminen vaatii etukäteissuunnittelua, sillä periaatteessa rakennuksen kaikkiin tiloihin on päästävä tutustumaan. Kulkujat on sovittava rakennuksen haltijan ja asukkaiden kanssa. Tarvittavat kulkuluvat hoitaa tilaaja. Mikäli rakennus on jatkuvassa käytössä, työ täytyy joskus tehdä pienissä pätkissä tai se joudutaan sovittamaan tavallisen työajan ulkopuolelle. Toisinaan huoltomies kulkee selvitystyön aikana mukana avaamassa ovia. Selvityksen tekijä voi varautua selittämään paikan päällä millä asioilla hän liikkuu. Samalla voi syntyä kontakteja käyttäjiin, joilla on kiinnostavaa tietoa kohteesta.

Kenttätöiden pohja-aineisto ja varustus

Kenttätöiden tärkeintä pohja-aineistoa ovat riittävän tarkat ja ajan tasalla olevat mittapiirrokset kohteesta. Piirroksiin kirjataan ylös havainoja ja muutoksia kohteesta ja niiden pohjalta voidaan laatia rakennuksen raken-

nushistoriallisia vaiheita havainnollistavia kaavioita. Selvitystyössä tarvitaan kohteen asemapiirros, julkisivut, leikkaukset ja pohjapiirrokset. On tärkeää, että piirroksissa myös rakennusten ja niiden osien nimeäminen ja huonenumerointi on johdonmukaista ja selkeää.

Jos mittapiirroksia ei ole ja rakennushistoriaselvitys tehdään restaurointisuunnittelun tueksi, täytyy kohteesta teettää ensin mittapiirrokset. Suunnitteluvaiheessa ne ovat joka tapauksessa välttämättömät, joten ne kannattaa teettää niin varhaisessa vaiheessa, että niistä on hyötyä myös selvitystyössä. Joskus inventoinnin pohjana joudutaan käyttämään parhaiten ajan tasalla olevia vanhoja kuvia, jotka täydennetään paikan päällä vastaamaan kohteen nykytilaa. Toisinaan käytettävissä ei ole lainkaan vanhoja piirroksia. Silloin inventointimerkinnot kirjataan muistiin paikan päällä tehtäviin käsivaraisiin pohjapiirroskaavioihin

Ajantasapiirrosten rinnalla voidaan inventoinnin apuna käyttää myös alkuperäisiä pääpiirustuksia, eri muutosvaiheiden suunnitelmia sekä vanhoja työselityksiä ja huoneluetteloita.

Rakennushistoriaselvityksen tekijän tärkeimmät työvälineet:

- mittapiirrokset
- inventointilomakkeet
- muistiinpanovälineet
- jäykkä kirjoitusalus
- pieni valikoima värikyniä esimerkiksi säilyneisyyden merkitsemiseen
- taskulamppu ja rullamitta
- kamera ja jalusta
- värien arvioimiseen väriviuhka tai maalikartta
- profiilikampa listojen ja muiden yksityiskohtien dokumentointiin

Aikaisemmin Hvitträskin pihalle saavuttiin polveilevaa tietä pitkin.
MV/Rho Pekka Lehtinen 2008

Tapiolan ulkotiloissa on käytetty rikkaasti erilaisia piharakenteita ja materiaaleja.
MV/Rho Marja Sahlberg 2009

Kenttätyövaiheessa tarkasteltavat asiat

Rakennus ja sen ympäristö

Rakennuksen suhdetta ympäristöön ja maisemaan tarkastellaan riittävän laajasti eri etäisyyksiltä, jotta kaikki tärkeät lähestymissuunnat ja näkymät tulevat katetuiksi. Tyypillisiä kysymyksiä ovat ”Mikä on rakennuksen rooli laajojen näkymien osana?” sekä ”Miten kohde liittyy lähiympäristöönsä, kuten viereisiin rakennuksiin, viheralueisiin, pihoihin ja tiestöön?”.

Työhön ryhdyttäessä tekijällä pitäisi olla käsitys kohteen asemakaavallisista ja kaupunkirakenteellisista vaiheista, jolloin hän voisi peilata tehtyjä havaintoja historiallisiin taustatietoihin. Olennaista on tunnistaa ja tuoda esiin lähiympäristön olennaiset piirteet ja niiden säilyneisyys. Mikäli rakennus on osa laajempaa kokonaisuutta, vaikkapa yksi yliopistokampuksen tai kyläraitin rakennuksista, on syytä tarkastella myös alueen kokonaisukehitystä. Rakennuspaikkaan liittyviä puistoalueita luonnehditaan lyhyesti, jos niistä ei tehdä erillistä inventointia.

Kohteen lähiympäristön muutoksia voidaan havainnollistaa rinnastamalla vanhoja ja nykytilanteen asemapiirustuksia tai pihasuunnitelmia toisiinsa. Piirustusten puuttuessa vertailu voidaan tehdä valokuvien avulla.

Tyypillisiä lähiympäristön inventointitietoja ovat:

- *Rajat.* Mihin lähiympäristö rajautuu?
- *Pinnat.* Tyypilliset pinnat ja pintamateriaalit, niiden yksityiskohdat ja erityispiirteet.
- *Rakenteet.* Piharakenteet, kuten kaiteet, portaat, kaivot, suihkualtaat, jätepisteet, tuuletustelineet ja lipputangot.
- *Varusteet ja kalusteet.* Tekniset laitteet, kuten valaisimet ja irtokalusteet.
- *Puut, pensaat ja istutukset.* Selvityksessä voidaan luonnehtia kasvillisuuden määrää, sijaintia ja visuaalisia ominaisuuksia. Kasvilajien tarkkuudella tehtävä piha- tai puutarhainventointi tehdään yleensä erillisenä työnä ja se vaatii erityisasiantuntemusta.

Lähteitä ovat kartat, asemapiirroksat, puutarhasuunnitelmat ja valokuvat.

Julkisivut, rakennuksen ulkohahmo

Julkisivujen inventoinnin tavoitteena on saada yleiskäsitys rakennuksen ulkoasun säilyneisyydestä sekä siitä miten muutokset ovat vaikuttaneet rakennuksen hahmoon. Alkuperäisiä piirroksia verrataan rakennuksen nykytilanteeseen. Jos muutosvaiheita on ollut paljon, tarkasteluun otetaan mukaan myös välivaiheiden piirustukset. Kaikki julkisivumuutokset kirjataan mittapiirustuksiin, tarvittaessa jokaisesta julkisivusta tai julkisivun osasta kerätään tiedot myös huonekortin tapaan. Teknisen jäsentelyn lisäksi on syytä tarkastella myös julkisivujen yleisvaikutelmaa, koristeaiheita ja sommitteluperiaatteita.

Julkisivun rakenteelliset osat ovat runkona ulkoasun inventoinnille:

- sokkeli ja perustukset
- seinäpinnat
- ovet ja ikkunat
- räystäät ja vedenpoistojärjestelmät
- katto ja sen varusteet
- katokset
- parvekkeet ja terassit
- portaat ja luiskat
- varusteet ja valaisimet
- muut ulkorakenteet

Lähteitä ovat piirustukset, valokuvat ja mittauspiirustukset.

↑ Ikkunasommittelu kertoo rakennuksen rakentamisaikajohdasta.
MV/Rho Pekka Lehtinen 2007

↖ Pukkilan kartano on ulkohahmoltaan tyypillinen 1700-luvun herraskartano.
MV/Rho Sampsa Karvinen 2004

← Rakennuksen ulkoväritys saattaa vaihtua lukuisia kertoja vuosien aikana.
MV/Rho Sampsa Karvinen 2004

≡ Tapiolassa on käytetty lasitiiltä julkisivumateriaalina.
MV/Rho kuva-arkisto 2006

↑ Paimion parantolan sisäntuloaula on luonteeltaan julkinen ja avoin tila. MV/Rho Soile Tirilä 2000

↗ Sali on Urajärven kartanon tärkeimpiä tiloja. MV/Rho Saara Salmi 2008

Sisätilat ja huonejako

Rakennuksen sisätiloja ja huonejakoa tarkastellaan sekä yksittäisinä tiloina että tilaryhminä.

Laajoissa kohteissa ei ole aina tarpeen tutkia jokaista huonetta samalla tarkkuudella. Työohjelmassa saatetaan määritellä, että selvityksessä keskitytään keskeisiin tiloihin, jolloin toistuvat tilat esitellään vain tyypeittäin tai tilaryhmittäin. Pohjaratkaisulla on tärkeä merkitys rakennuksen historian ymmärtämiselle. Esimerkiksi asuinrakennuksissa ns. karoliininen pohjaratkaisu on tyypillinen kustavilaiselle ajalle.

Sisätiloista tarkastellaan seuraavia asioita:

- Tilojen sijoitteluperiaate, luonne ja keskinäinen hierarkia, esimerkiksi juhla-, yksityis- ja aputilat.
- Tilan tai tilakokonaisuuden koko ja muoto, rajautuminen, sarjallisuus ja liittyminen muihin tiloihin.
- Huonetilojen sisältämät osat: aukot, elementit, pinnat jne.
- Väliseinien, ikkunoiden ja ovien muutokset.

Lähteitä ovat piirustukset, valokuvat, katselmukset, aikalaikirjoitukset ja kirjalliset kuvaukset.

Tilojen käyttö

Inventoinnin yhteydessä tarkastellaan myös tilojen käyttötarkoitusta. Usein tilat saavat merkityksensä juuri käytön mukaan: onko kyseessä ruokasali, pakkaamo vai käytävä?

Käytön ja sen muutosten analysointi auttaa ymmärtämään olemassa olevia tilaratkaisuja: mistä ruokasaliin saavutaan, miksi pakkaamo sijaitsee juuri tietyssä kohdassa rakennusta ja mitä tiloja käytävä yhdistää? Lähtökohtana ovat pohjapiirustukset, joita verrataan paikan päällä tehtäviin havaintoihin.

Rakennuksen toimintoja ja tilojen käyttöä voidaan tutkia omana aiheenaan, jos kohteen käyttötarkoitus on määräävämpi ja leimaa-antavampi kuin tila jossa se tapahtuu. Näin voi olla silloin, jos tutkimuskohteena on teollisuusrakennus tai tutkittava tilasarja ei lukuisten muutosten jälkeen enää kerro alkuperäisestä lähtökohdasta.

Lähteitä ovat piirustukset, valokuvat, aikalaikirjoitukset ja kirjalliset kuvaukset.

Rakennusosat, -materiaalit ja kiinteä sisustus

Pienessä rakennuksessa on luontevaa kuvailla huonetilojen yhteydessä niihin kuuluvat rakennusosat, kuten ovet, ikkunat sekä kiinteä sisustus, esimerkiksi uunit. Suuressa kohteessa on usein paljon toistuvia rakennusosia, joita kannattaa tutkia tyypeittäin. Esimerkiksi ovi- ja ikkunatyypit kartoitetaan ja luokitellaan, niiden toistuvuutta tai yksilöllisyyttä luonnehditaan ja tyypit paikannetaan piirroksiin. Havaintoja täydennetään vanhojen piirustusten, kaavioiden ja työselitysten tiedoilla. Valokuvaus on yksinkertainen tapa dokumentoida eri ovi- ja ikkunatyypit. Hyvän yleiskuvan lisäksi kustakin tyypistä kannattaa ottaa riittävä määrä detailjokuvia.

Rakennusmateriaalit tulisi luonnehtia mahdollisimman tarkasti. Esimerkiksi hirsirakenteista ulkoseinää kuvailtaessa on kerrottava myös rakenteen salvostyyppi, onko seinä piiluttu ja millä hirret on tilkitty. Uudempien rakennusmateriaalien osalta raporttiin voidaan liittää vanhan mainoksen tai tuoteluettelon tiedot.

Pintamateriaalit voidaan esitellä huonetiloittain tai niistä voidaan laatia erillinen luettelo, johon listataan eri materiaalien käyttöalueet ja -kohteet. Listaan kirjataan materiaalin nimi, käyttökohde ja mahdollinen tuotemerkki, harvinaisista materiaaleista voidaan kirjoittaa luonnehdinta. Jokaisesta materiaalista on hyvä ottaa valokuva. Tarvittaessa pintamateriaaliselvitystä voidaan täydentää erillisellä väritutkimuksella.

Lähteitä ovat valokuvat, piirustukset, työselitykset, tuoteluettelot, mainokset ja aikalaikirjoitukset.

↑ Taivallahden kasarmien liikuntasalissa näkyvät vuosikymmenten raskaan käytön jäljet.
MV/Rho Soile Tirilä 2005

↗ Loviisan Kruunu-apteekin alkuperäiset kalusteet ovat säilyneet uusiin tiloihin siirrettyinä.
MV/Rho Soile Tirilä 2004

→ Kohteen rakenneperiaatteen ja teknisten ratkaisuiden tutkiminen on helppoa, jos rakenteet ovat näkyvissä.
MV/Rho Soile Tirilä 2005

Materiaaliyhteyksiä.
MV/Rho kuva-arkisto

Rakennustapa ja -tekniikka

Kohteen rakennustapaa ja -tekniikkaa tutkitaan dokumenttien ja paikan päällä tehtyjen havaintojen pohjalta. Työhön ei yleensä kuulu rakenteita avaavia tutkimuksia. Uudempien kohteiden rakenteet tunnetaan yleensä hyvin suunnitteluasiakirjojen pohjalta. Rakennetekninen kehitys on ollut 1900-luvulla hyvin nopeaa ja käytössä on ollut lukuisia erilaisia rakennetyyppejä ja materiaaleja. Mikäli kohteen historiaan ja rakennustapaan liittyvä keskeinen tieto ei selviä muuten, voidaan rakennetutkimus tehdä erillisenä työnä rakennushistoriaselvityksen rinnalla. Myös kuntokartoitukset ja -tutkimukset ovat erillisiä, selvitystä täydentäviä tutkimuksia, joiden tarve voidaan tuoda esiin rakennushistoriaselvityksessä.

Muistilista rakennustavan havainnointiin:

- rakenneperiaate
- miten rakennus toimii rakennusteknisesti ja rakennusfysikaalisesti
- rakennetyypit: ulko- ja väliseinät, ala- ja välipohjat sekä yläpohja ja vesikatto
- rakennusmateriaalit, niiden käyttötavat ja -kohteet

Lähteitä ovat rakennepiirustukset, työselitykset, rakennusoppaat ja -ohjeet, mallikirjat sekä tuoteluettelot.

Talotekniikka

Talotekniikalla tarkoitetaan laitteistoja ja varustusta, jotka liittyvät rakennuksen lämmittämiseen, ilmanvaihtoon, sähköistykseen, käyttöveden ja viemärointiin. Inventoinnissa kuvaillaan talotekniikan eri osa-alueiden peruseriaatteet sekä näkyvät tai kohteelle oleelliset varusteet ja laitteistot. Tyypillisiä ovat radiaattorit, iv-säleiköt, sähkölaitteet, painikkeet, katkaisimet jne. Varsinkin nuoremmissa rakennuksissa talotekniikka saattaa olla kiinteä osa rakennuksen arkkitehtonista ideaa ja ilmettä. Toisaalta vanhemmissa rakennuksissa se voi tukea rakennuksen historiallista identiteettiä. Erityisesti restaurointikohteiden talotekniikan inventoinnissa voidaan tukeutua erityisasiantuntijan apuun. Näkyvillä olevat talotekniset laitteet ja varusteet dokumentoidaan valokuvaamalla.

Lähteitä ovat Ivis-piirustukset ja yleiset rakennetekniikan historian teokset.

Kalusteet, varusteet ja valaisimet

Kalusteiden ja varusteiden inventoinnissa keskitytään alkuperäisiin tai tärkeän muutosvaiheen kalusteisiin. Yleensä ne käsitellään kunkin huone-tilan yhteydessä, mutta jos kalusteita on paljon, ne inventoidaan usein omana kokonaisuutenaan. Myös valaisimet voidaan käsitellä joko huonekohtaisesti tai tyyppiluettelona. Inventoinnin yhteyteen liitetään valokuva kustakin kalusteesta. Mikäli kohteen alkuperäinen kalustussuunnitelma on säilynyt, sekin kannattaa ottaa selvityksen liitteeksi. Taidekokoelmat tai teollisuuskohteiden koneet ja laitteet on syytä luetteloida erikseen asiantuntijan toimesta.

Muistilista kalusteiden ja varusteiden inventointiin:

- *Esineen nimi tai selite:* esimerkiksi ruokapöytä, pikkutuoli tai kattovalaisin
- *Tyyppi:* suunnitelman tai tuoteluettelon mukainen esineen tyyppi, jos se on tiedossa
- *Koko:* esineen mitat (syvyys x leveys x korkeus cm)
- *Materiaalit ja värit:* esimerkiksi värikoodilla ilmaistuna
- *Määrä:* montako kappaletta esineitä on
- *Sijainti:* Missä esineet ovat inventointihetkellä? Mikä on niiden alkuperäinen tai alkuperäisen suunnitelman mukainen sijainti?
- *Suunnitelma:* kalusteiden suunnittelija
- *Valmistaja.*

Lähteitä ovat piirustukset, valokuvat, erilaiset luettelot ja hankintalistat.

Paimion parantolan kalusteita ja valaisimia.
MV/Rho Soile Tirilä 2000

Muistilista tilojen inventointiin

Huone- tai tilakohtaisiin muistiinpanoihin on hyvä käyttää inventointilomaketta. Kullekin tilalle tai tilatyypille tehdään oma lomakkeensa, johon merkitään perustiedot:

- tilanimike
- tilan numero
- tilan alkuperäinen käyttötarkoitus
- tilan nykyinen käyttötarkoitus
- inventointiajankohta.

Tilan osat, talotekniikka, varusteet ja kalusteet sekä yksityiskohdat eritellään lomakkeessa ja niistä kirjataan seuraavia tietoja:

- nykytilanne
- alkuperäinen/alkuperäiset (tietolähteet merkitään tai listataan erikseen, esim. työselitys, huoneluettelo)
- huomautuksia (esim. kommentteja kunnosta, erityisistä muutoksista)

Lomakkeen peruskentät ja niiden kohdalla tarkasteltavia ominaisuuksia:

lattia katto seinät (tarvittaessa numeroituina)	kuvaus materiaalit, käsittelytyypit (niiden tuotemerkit) väritys ajoitukset tuotemerkki
ikkunat ovet	kuvaus ja tyypittely materiaalit ja käsittelytyypit väritys helat ajoitukset
portaat kaiteet ikkunapenkit erityisverhoukset (patterisuojuukset, ritilät, jne)	kuvaus materiaalit ja käsittelytyypit (tuotemerkit) väritys ajoitukset

listoitukset (jalkalistat, vuorilistat, kattolistat)	kuvaus materiaalit ja käsittelytyypit mitat väritys tarvittaessa profiilit
lämmityslaitteet sähkö ilmanvaihdon laitteet	kuvaus tyypittely ja tuotemerkit ajoitus tuotemerkit
valaisimet	kuvaus tyypittely ja tuotemerkit ajoitus tuotemerkit
kiintokalusteet	kuvaus tyypittely ajoitus
irtokalusteet	kuvaus tyypittely ajoitus tiedot alkuperäisestä sijainnista
varusteet	kuvaus tyypittely ja tuotemerkit ajoitus tuotemerkit
muut	

Kuvaus on esimerkiksi teräslasiseinä, kierreporras, kaksiosainen vaatekomo.

Tyypittely voi olla mm. riippuvalaisin, levypatteri, toimistohuoneen ovi. Lomakkeessa voidaan tyypittelyn kohdalla viitata tarkempaan kuvaukseen, joka on toisessa kohtaa selvityksessä.

Materiaaleilla tarkoitetaan pintamateriaaleja, esimerkiksi puu, muovimatto. *Käsittelytyypin* kohdalla mainitaan pintakäsittely, esimerkiksi rappaus ja maalaus, maalityyppi.

Tuotemerkeillä tarkoitetaan mm. lattialaatan tuotenimikettä, patterityyppeä, valaisintyyppiä ja -valmistajaa.

Mittatietoja merkitään tarpeen mukaan, esimerkiksi laattakoot tai lattia-listan korkeus.

Projektiota, kaavioita tai listaprofiileja ei yleensä piirretä, mutta mikäli toteutus poikkeaa suunnitelmista, on yksityiskohtia tai rakennusosia hyvä dokumentoida mittaamalla.

Rakennuksissa, joista piirustusaineistoa ei ole tai on niukasti, osamittauksilla voidaan täydentää inventointitietoja. Dokumentoinnissa keskitytään kohtiin, jotka tarjoavat parhaiten informaatiota tilan luonteesta. Inventointilomakkeessa voidaan myös viitata piirustusaineistoon. Varsinaisten rakenteiden ajoitustieto esitetään ajoituskaavioissa.

Inventointitietoja voidaan käyttää huonekorttipohjana. Raporttiin inventointi voidaan liittää taulukkomuodossa tai tekstinä. Lukemista helpottavia täydennyksiä ovat:

- tilan tai tilaryhmien sijainti rakennuksessa merkittynä pohjapiirustuskaavioon

- tilan yleispiirteinen kuvaus (esim. liittyminen muihin tiloihin), keskeisten piirteiden luonnehdinta
- mahdolliset piirustusviitteet
- mahdolliset pinta- ja väritutkimusviitteet
- valokuvat, esimerkit piirustusaineistosta

Tilakohtaisessa inventoinnissa kirjataan muistiin tietoja mm. kalusteista, pintamateriaaleista, värityksestä ja tilan yksityiskohdista. Sivun kuvat MV/Rho Soile Tirilä.

↑ Rinnastuskuvien ottaminen kannattaa antaa ammattikuvaajan tehtäväksi.
MV/Rho Soile Tirilä 2005

⇒ Arkkitehdit Mustonen Oy:n laatimassa Kotitalousopettajaopiston rakennushistoriaselvityksessä on käytetty paljon rinnastuskuvia.

Opetuskeittiö 224 alkuperäisassaan 1956 (Sysiharju, Helsingin yliopisto OKL, tutkimuksia 148, 1995)

Opetuskeittiö 224 vuonna 2008.

Valokuvadokumentointi

Valokuvaus on sekä inventoijan muistiinpanoväline että osa työn tulostusta. Valokuvadokumentointia varten tulee tehdä huolellinen suunnitelma. Joissain tapauksissa kohteen ”inventointi” voidaan tehdä pelkkänä valokuvadokumentointina. Onkin luontevaa sovittaa kuvaus- ja inventointisuunnitelmat toisiinsa, koska ne usein tehdään samassa rytmissä.

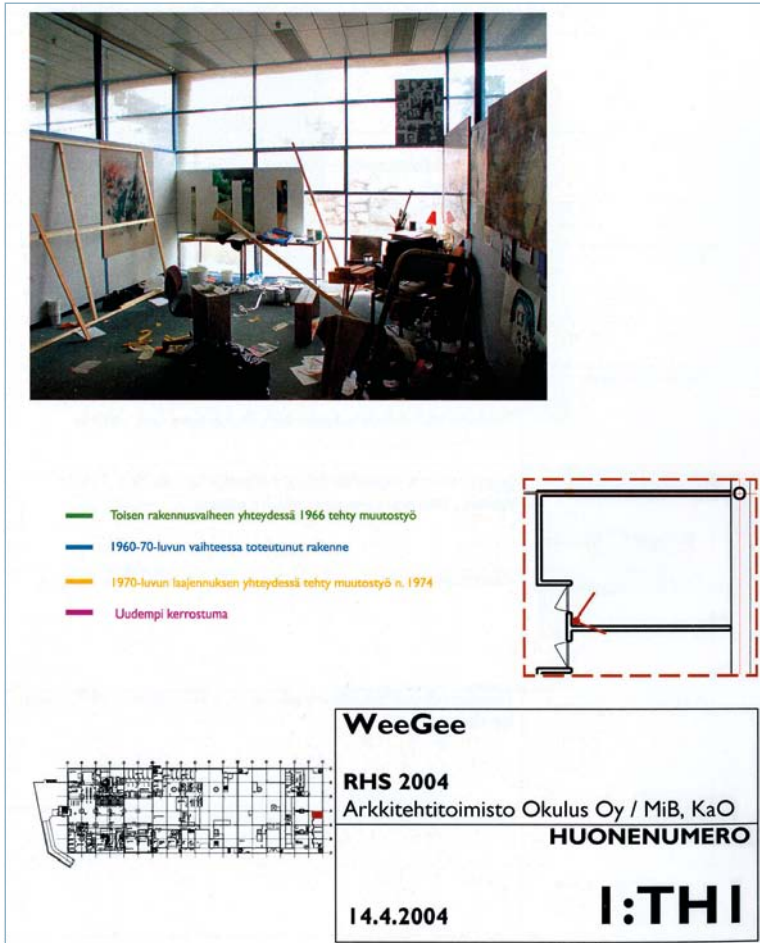
Arkistotutkimusvaiheessa löydetään usein vanhoja valokuvia. Havainnollinen tapa verrata kohteen nykytilaa ja historiaa on rakentaa ”ennen-nyt”-kuvapareja. Uusien rinnastuskuvien ottaminen, vanhojen kuvauspaikkojen etsiminen ja näkymien rekonstruointi, paljastaa miten kohde ja sen ympäristö ovat muuttuneet. Samaan kuvakulmaan ja rajaukseen pääseminen on kuitenkin vaikea tehtävä, joka vaatii ammattitaitoa ja näkemystä. Jos mahdollista, näiden rinnastuskuvien ja julkaisukelpoisten interiörökuvien ottaminen kannattaakin antaa ammattikuvaajan tehtäväksi.

Työn tilaaja, rakennushistoriaselvityksen tekijä ja valokuvaaja miettivät yhdessä mitä kuvia kohteesta tarvitaan. Luonteva työnjako syntyy, jos valokuvaaja huolehtii rinnastuskuvista ja ”paraatipotrettien” ottamisesta. Näiden kuvien yhteydessä olisi edelleen suositeltavaa kuvata digitaalisen aineiston rinnalla myös filmimateriaalille. Väritutkimuksen yhteydessä tehtävä ja muu tarkempaa värinmäärittystä vaativa valokuvaus edellyttää myös erityisosaamista. Näissä kuvissa on hyvä käyttää standardoitua värikorttia (target / color checker). Useinkaan tällaista työtä ei ole mahdollista antaa ammattikuvaajan tehtäväksi. Jotta kuvista olisi jatkossa todella hyötyä värinmäärittämisapuna, kannattaa perehtyä värinhallinnan perusteisiin.

Digitaalinen kuvaaminen sopii mainiosti nopeaan ja määrälliseen kuvaamiseen inventoitaessa sisätiloja, yksityiskohtia, rakennusosia ja kalusteita. Kohteen luonteesta riippuen kuvien määrä saattaa kasvaa hyvinkin suureksi. Jo suunnitteluvaiheessa on hyvä käydä läpi koko työnkulku kuvien ottamisesta valmiiseen raporttiin ja päättää selkeä, systemaattinen tapa tarvittavien tietojen merkitsemiseen. Kuvat tekstitetään niin, että käy selkeästi ilmi mitä rakennusta, huonetilaa, julkisivua tai yksi-

tyiskohtaa kuva esittää. Kuvien kuvauspaikat ja kuvaussuunta merkitään pohjapiirustukseen. Itse digitaalikuva – esim. seinäprojektioita – on näppärä käyttää pohjana vaikkapa vauriokartoituksen tietojen kirjaimiseen. Digitaalikuviin nämä tiedot kannattaa kirjata myös tiedoston metatietoihin.

Yksi havainnollinen tapa esittää ja koota tietoa yhteen on ”huonekortti” -ajattelu. Tämän kortin sisälle kootaan vinjettipohjapiirros siihen merkittyine kuvauspaikkoineen, ”ennen–nyt” -kuvapari, ym. muuta materiaalia.

Samoin kuin raportin säilyvyyteen, tulee myös kuvamateriaalin arkistokelpoisuuteen ja jatkokäyttöön kiinnittää erityistä huomiota. Raporttiin liitetään arkistokelpoisesti prosessoitu filmimateriaali asianmukaisesti

suojattuna sekä digitaalinen aineisto yleisesti käytössä olevassa häviöttömässä tiedostomuodossa. Tiedostojen resoluution ja koon tulisi riittää vähintään 10x15 cm valokuvatulosteeseen.

Rakennushistoriaselvityksen tilaaja on velvollinen huolehtimaan raportin ja siihen liittyvän muun materiaalin arkistoinnista. Arkistointivelvoite yltyä 10–12 vuoden päähän, mutta toivottavaa olisi että materiaalia säilytettäisiin pidempään kuin mitä laki velvoittaa. Toisaalta mikään tekninen laatuohje ei varmista, että esim. digitaaliset kuvatiedostot automaattisesti säilyisivät pitkään. Pitkäaikaissäilytys vaatii omat säilytysstrategiansa. Raportin jakelua ja arkistointia suunniteltaessa kannattaa jo etukäteen sopia mahdollisuudesta kuvamateriaalin originaalien ja digitaalisten varmuuskopioiden toimittamisesta arkistoon, joka pystyy huolehtimaan materiaalin pitkäaikaissäilytyksestä.

Lisää tietoa arkistokelpoisista tulostusmateriaaleista ja digitaalisen materiaalin laatuksista löytyy mm. Arkistolaitoksen internet-sivuilta: www.narc.fi

Esimerkki kuvassuunnitelmasta:

1. Yleisnäkymät kohdealueesta. Tutkimuskohteen asema lähiympäristössä tai kaupunkikuvassa. (Digi/Filmi)
2. Yleiskuvat kohteesta ulkopuolelta. Erityisvalaistustilanteet (yökuvat) tarpeen mukaan. (Digi/Filmi)
3. Julkisivujen yksityiskohdat, rakennusosat ja -materiaalit sekä varusteet. (Digi)
4. Yleiskuvat sisätiloista. Painopiste keskeisissä sisätiloissa, vähemmän merkittävät tilat esimerkin omaisesti. Huomioitava myös ehkä vaikeasti tavoitettavat tilat, kuten kellarit, ullakot, ryömintäkanavat ja vastaavat tilat. (Digi/Filmi)
5. Sisätilojen yksityiskohdat, rakenneosat, pintamateriaalit, kiinteä sisustus ja valaisintyypit sekä esimerkkejä talotekniikkaan liittyvistä varusteista. (Digi)
6. (Alkuperäinen) Kiinteä ja irtain kalustus sekä varusteet tyyppiesimerkkeinä. (Digi/Filmi)

← Valokuvauspaikat ja -suunnat voidaan merkitä vinjettipohjapiirroksen.

Arkkitehtitoimisto Okulus Oy

Ovesta löytyneet värikerrokset kertovat eri aikakausien väri-ihanteista.
MV/Rho Marja Ivars 2010

TÄYDENTÄVÄT TUTKIMUKSET

Väri- ja tapettitutkimus

Rakennuksesta tehty väritutkimus ja rakennushistoriaselvitys täydentävät toisiaan. Selvitystyön yhteydessä arvioidaan usein väritutkimuksen tarpeellisuutta. Väritutkimus voidaan tehdä osana rakennushistoriaselvitystä tai erillisenä työnä sen jälkeen. Väritutkimuksen avulla voidaan selvittää rakennuksen alkuperäisväritystä, tutkia ja ajoittaa värikyksen muutosvaiheita ja löytää suunnitelmista poikkeavia toteutuksia. Kullakin aikakaudella on ollut käytössä omat väri-ihanteensa; esimerkiksi

empiren, kustavilaisen ajan tai vaikkapa 1920-luvun muotivärit. Väritutkimus valottaa rakennuksen interiöörien historiaa, eri aikakausien sisustuksessa käytettyjä värikyksiä ja pintamateriaaleja sekä muutosten ajankohtia.

Väritutkimuksen laajuus

Työn aluksi määritellään tutkimuksen laajuus ja se missä muodossa se toteutetaan. Ratkaistavia kysymyksiä ovat: millä menetelmällä tutkitaan, minkä kokoisia tutkimusaukkoja tehdään, miten työ raportoidaan ja käytetäänkö käsin tehtyjä vai valmiita värimalleja. Väritutkimuksen tekijällä (esimerkiksi konservaattori tai restauroija) pitää olla kokemusta kyseisestä työstä ja tietoa erilaisista maalityypeistä. Lisäksi tekijä tarvitsee hyvää tyylihistorian tuntemusta voidakseen valita sopivat tutkimuskohdat ja osataksaan etsiä sopivista kohdista mahdollisia koristemaalauksia, paneelikorkeuksia ja rajauksia. Tutkimustyö on tehtävä siististi ja järjestelmällisesti ja tulosten dokumentointiin ja raportin tekoon on varattava riittävästi aikaa.

Tutkimukseen laajuuteen ja hintaan vaikuttavia seikkoja:

- rakennuksen koko ja huoneiden lukumäärä
- tutkittavat kohdat huoneittain: katto, kattolistat, seinät, listoitukset, lattiat, ikkunat ja ovet
- rakennuksen hierarkia: tutkitaanko koko rakennus kattavasti vai keskitytäänkö tiettyihin pääkohtiin, kuten edustustiloihin tai porrashuoneeseen

Väritutkimuksen tekeminen

Tutkittavat kohdat merkitään pohjapiirustuksiin, tarvittaessa voidaan käyttää esimerkiksi katto- tai seinäpintojen detailjapiirustuksia.

Alustava tutkimus tehdään esim. kraaterimenetelmällä tai poikkeileikkausnäytteiden avulla, jolloin pystytään karkeasti arvioimaan maalikerrosten lukumäärää ja värisävyjä. Väriportainko tehdään raaputtamalla maalia pois kerros kerrokselta kronologisessa järjestyksessä. Esiin saatu väriportain antaa mielikuvan tutkittavan pinnan värikyksen historiasta. Koska tutkimukset tehdään yleensä tietystä, rajatusta paikasta, saadaan silloin selville vain kyseisen kohdan sisältämä tieto.

Väriportaiden avulla voidaan määrittellä värisävyjä silmämääräisesti. Tällöin pitää huomioida, että tulkintaan vaikuttavat tutkijan kokemus, huolellisuus ja yksilöllinen värinäkö sekä valaistus, näytteiden haalistuneisuus, lika ja kemialliset muutokset. Useimmiten visuaalinen värien tulkinta kuitenkin riittää. Joskus, esimerkiksi tarkoissa ajoituskysymyksissä voidaan kaivata yksityiskohtaisempaa tietoa käytetyistä pigmenteistä, jolloin käytetään analyttisiä tutkimusmenetelmiä.

Tapetitutkimukset

Tapetteja tutkitaan samaan tapaan kuin maalattuja pintoja tekemällä seinään pieni tutkimusalue. Tapettia irrotetaan kerros kerrokselta kostuttamalla se varovasti. Kustakin kerroksesta otetaan näkyviin pieni näytesuikale, jolloin saadaan samanlainen portaikko kuin väritutkimuksessa. Saadun tiedon perusteella pohditaan jatkotoimenpiteitä, kuten tilan vä-

rityssuunnitelmaa tai esille ottojen laajentamista. Restaurointityössä saatetaan päätyä ottamaan kokonaan esiin jonkun tietyn aikakauden tapetti ja konservoimaan tai kopioimaan se.

Suuria tapettinäytteitä ei ole syytä ottaa muutoin kuin silloin, jos seinä tai seinäpinnat joudutaan jostain syystä purkamaan kokonaan. Tällöin arkistointia varten leikataan tapetista siisti näyte, johon tulevat mukaan kaikki tapettikerrokset. Näytteen koko riippuu tapettikuvioiden koosta. Mukana pitää olla vähintään yksi tapettikuvio, siten, että sen liittyminen seuraavaan kuvioon on nähtävissä. Näyte otetaan tapetin yläreunasta, jolloin myös mahdollinen reunanauha saadaan mukaan. Näytteisiin liitetään tiedot siitä mistä tilasta näyte on irrotettu.

↑ Runebergin kodin salin (ylempi kuva) ja eteisen tapettikerroksia, tutkittiin restauroinnin yhteydessä. MV Markku Haverinen 2005

↖ Väritutkimuksista otetuissa valokuvissa on hyvä käyttää standardoitua värikorttia. MV/Rho Soile Tirilä 2003

MUUTOSVAIHEET JA SÄILYNEISYYS

Muutosvaiheet, säilyneisyys ja muutosten ajoittaminen

Säilyneisyyden arvioiminen ja muutosvaiheiden ajoittaminen ovat rakennushistoriaselvityksen keskeisimpiä tehtäviä. Tarkoituksena on kirjata ylös ja tarkastella muutoksia, joita on tapahtunut kohteen lähiympäristössä, julkisivuissa ja ulkoarkkitehtuurissa sekä pohjaratkaisussa ja sisätiloissa. Rakennuksen jokainen muutosvaihe muodostaa uuden kerrostuman alkuperäisen toteutuksen päälle. Kaikilla vaiheilla on myös oma alkuperänsä ja syntyhistoriansa.

Ajoituskaaviot

Ajoituskaavioissa esitetään rakennuksessa näkyvissä olevat keskeiset vaiheet. Ne auttavat hahmottamaan erityisesti laajemman kohteen muutosvaiheita. Tarkoituksena on esittää kaikki vaiheet objektiivisesti ja tasapuolisesti, mutta niiden keskinäinen painotus on toki sallittua ja usein välttämätöntäkin. Alkuperäisasia ei ole tarkoitus korostaa suhteessa myöhempisiin vaiheisiin. Tilojen, rakenteiden tai rakennusosien säilyneisyyden osoittaminen ei ole arvoluokitusta eikä arvottaminen kuulu rakennushistoriaselvityksen tehtäviin.

Ajoituskaavioihin on syytä valita mukaan kaikki olennaisten muutosten aikatasot. Kaksiosainen jaottelu: alkuperäinen – muuttunut on liian suppea.

Kaavioiden pohjana käytetään nykytilanteen pohja-, julkisivu- ja leikkauspiirustuksia, joihin tehtyjen lisämerkintöjen avulla kuvataan rakennuksen historiallisia vaihteita ja käytön muutoksia. Eri-ikäiset rakenteet, osat, tilat ja kokonaisuudet esitetään kaavioissa eri värein tai rasteroimalla. Merkintöjä täydennetään selitysteksteillä, kuten muutosvaiheiden vuosiluvuilla. Myös tilojen entiset ja nykyiset käyttötarkoitukset on hyvä laittaa näkyviin. Kaavioiden selkeyteen ja luettavuuteen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Muutosvaiheita voidaan havainnollistaa myös eri aikakausien rinnastuspiirustusten ja –valokuvien avulla.

YHTEENVETO

Rakennushistoriaselvityksen tulee sisältää yhteenveto kohteen ominaispiirteistä ja arkkitehtonisesta identiteetistä. Se on pohjana rakennussuojelun tarpeita ja tavoitteita täsmennettäessä sekä vaalimista kohdennettaessa ja turvattaessa. Yhteenvedon näkemykset voivat olla hedelmällisiä lähtökohtia myös uuden muutoksen suunnittelussa.

Suojelutavoitteiden yksityiskohtainen määrittely tai tarkentaminen ei kuulu selvityksen piiriin, vaan siitä huolehtivat viranomaiset rakennushistoriaselvityksen pohjalta.

Yhteenvetoon sisällytetään:

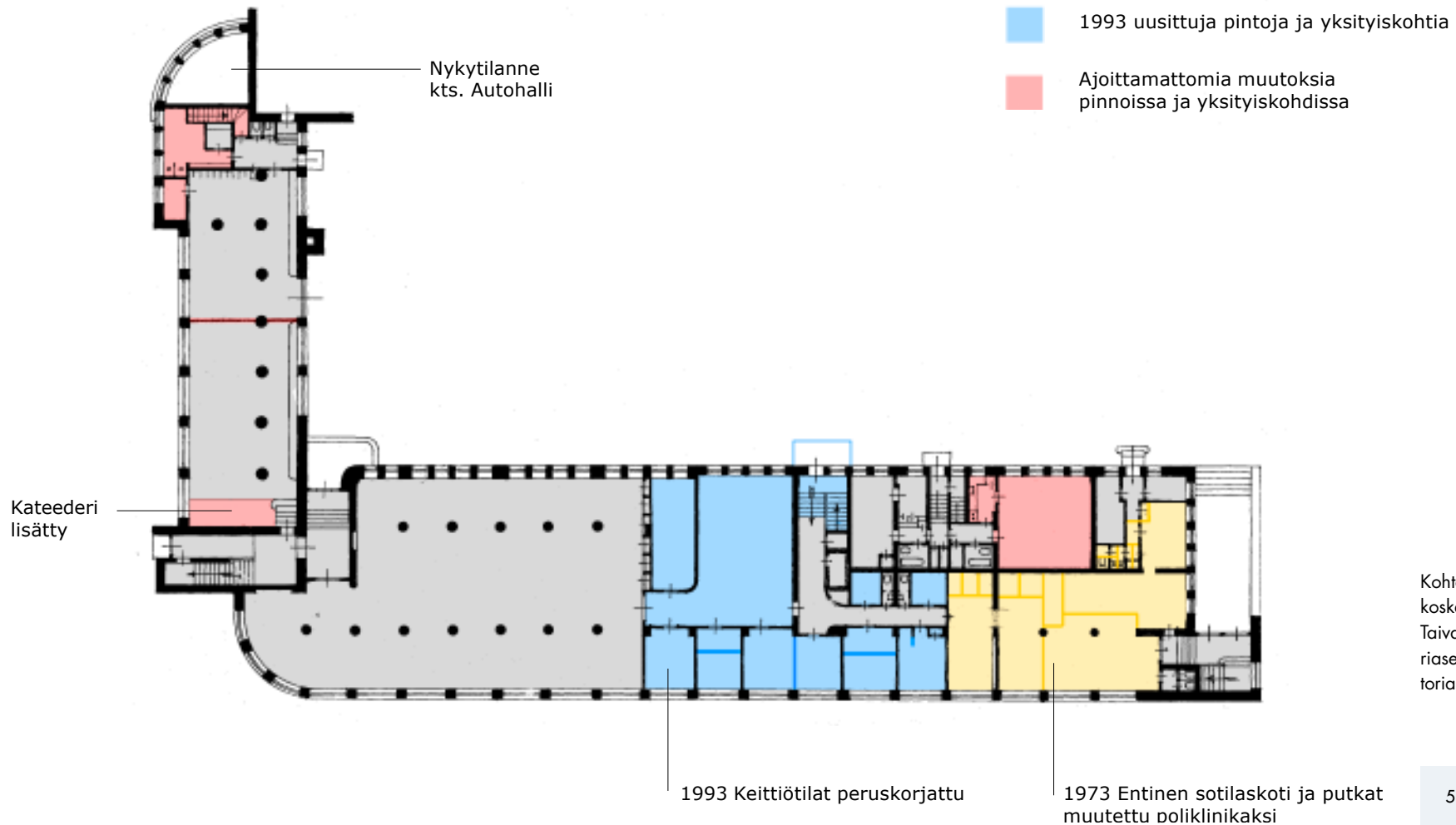
- Lyhyt luonnehdinta kohteen merkityksestä valmistumisaikanaan / -aikoinaan, rakennuttajahonsa tuotannon osana, aikakautensa arkkitehtuurin esimerkkinä sekä todetaan kohteen mahdollinen yleisempi historiallinen merkitys.
- Suunnitelmien ja muutosten toteutuneisuuden kuvaus.
- Kiteytetysti kohteen ominaispiirteiden, kuten tilarakenteiden, tilahierarkian sekä rakennusteknisten periaatteiden ja materiaalin käytön analysointi ja erittely, arkkitehtonisen identiteetin kuvailu ja ”purkaminen osiin”, mahdollisten eri-ikäisten rakennusvaiheiden suhteiden erittely.
- Erityispiirteiden ja -arvojen kuvaus ja toteaminen.

Yhteenvedossa kiteytetään sekä tiedollisia että näkemyksellisiä perusteita kohteen ja sen osien arvottamista varten.

Taivallahden kasarmi
Rakennushistoriaselvitys

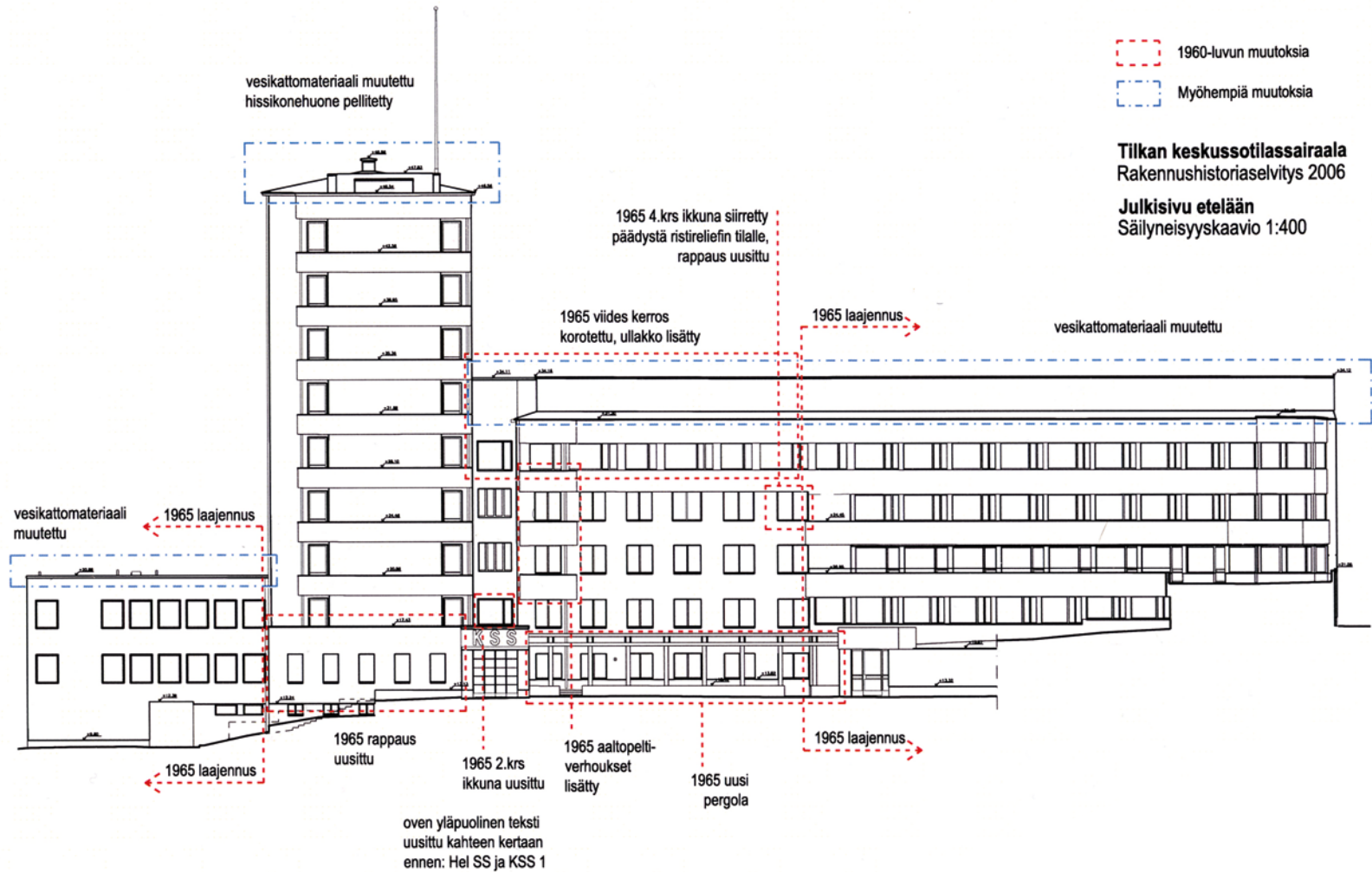
Säilyneisyyskaavio n. 1:500

Kasarmi 1.krs

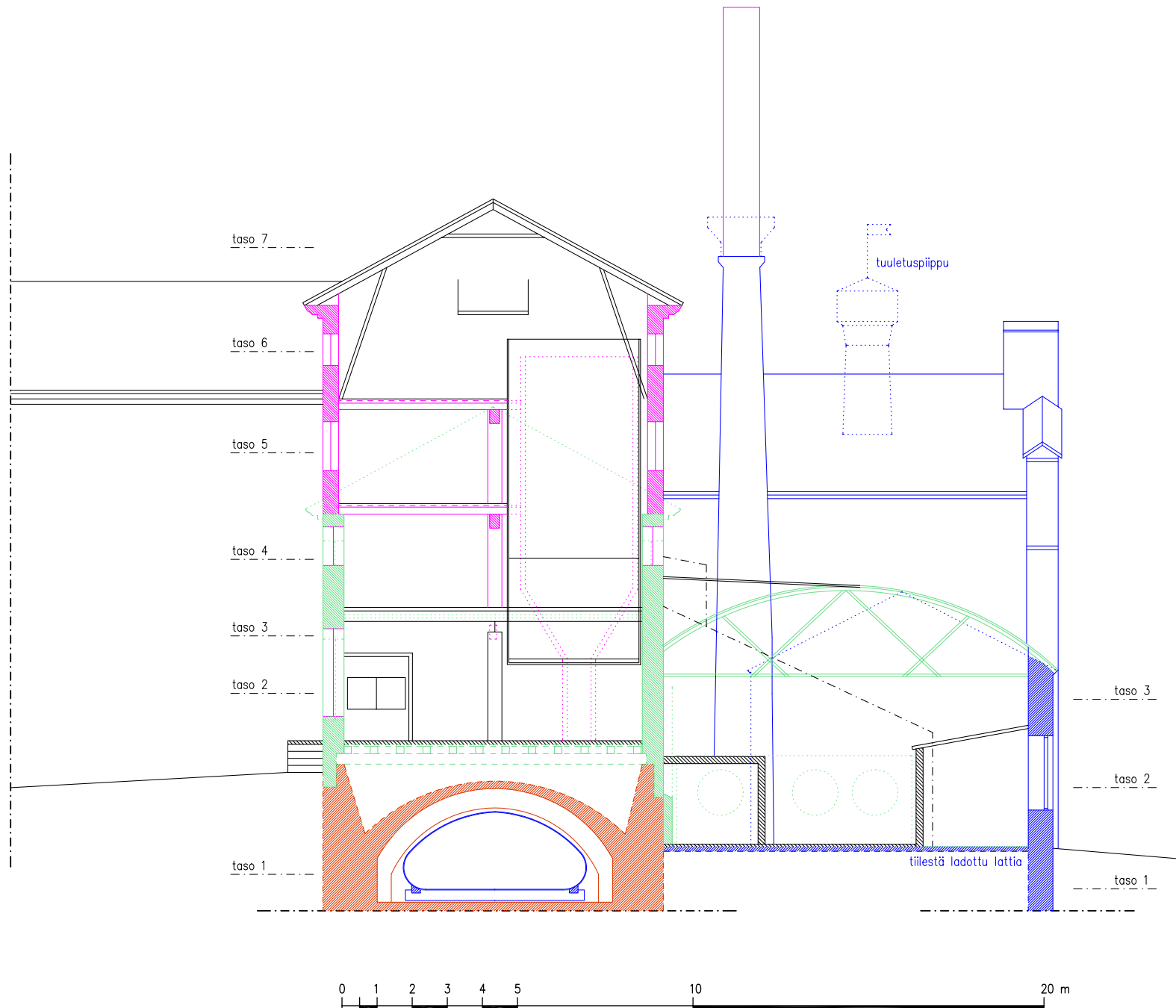

Kohteen huonejakoa ja pintarakenteita koskeva säilyneisyyskaavio.
Taivallahden kasarmin rakennushistoriaselvitys, Museovirasto, rakennushistorian osasto 2005

Kuopiossa sijaitsevan Raninin myllyn rakennushistoriaselvityksessä käytettiin leikkauskaavioita havainnollistamassa rakenteiden ajoitusta.
Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy

MV/Rho Kari Gröndahl 2005

RAPORTTI

YLEISIÄ OHJEITA RAPORTISTA

Rakennushistoriaselvitys kootaan raportiksi. Mikäli selvitystyö on poikkeuksellisen laaja, voi olla perusteltua jakaa se useammaksi osaraportiksi. Tällöin on kuitenkin vaarana, että raporttia on vaikea käyttää ja arkistoida. Laaja inventointiosio huonekortteineen voi myös olla omana nidoksenaan. Raportin tekstit, valokuvat, piirustukset ja kaaviot kootaan yhteen ja taitetaan sopivalla tietokoneohjelmalla. Samalla raportti saadaan sähköiseen muotoon, jollaisena se on helppo lähettää edelleen tai käyttää esitysten tausta-aineistona.

Raportin muoto, koko, tulostusasu ja -tapa sovitaan tilaajan ja tekijän kesken selvitystyön alussa. Yleensä raportti on noin A4-kokoinen, nidottu tai sidottu tuloste, joka on tehty kokonaan tai osittain värillisenä. Monet pohjapiirrokset, julkisivukuvat ja säilyneisyyskaaviot sopivat muodoltaan luontevasti vaakasuuntaiselle sivulle. Piirrokset ja kaaviot tulee esittää sellaisessa koossa tai mittakaavassa, että ne ovat selkeitä ja helposti luettavia. Suurien rakennusten tai rakennusryhmien yhteydessä käytetään joskus isoja piirustussivuja, jotka taittuvat muun raportin väliin.

Suurissa kohteissa ja erityisesti silloin kun rakennushistoriaselvitykseen sisältyy huonetilainventointi, on viime vuosina kokeiltu tietokantapohjaisia käyttöliittymiä. Niissä huonekortit on korvattu tietokantomakkeilla, joihin on syötetty valokuvia, piirustuksia ja tekstiä. Tavoitteena on saada tietokantaan viedyt inventointitiedot ensinnäkin suunnittelijoiden käyttöön (mm. tuotemallia* käytettäessä) ja myöhemmin kiinteistönpidon tarpeisiin sähköisissä huoltokirjoissa (mm. tuotemallia käytävissä).

* Tuotemalli = rakennuksen tietomalli (Building Information Model, BIM)

5 RAKENNUSOSAINVENTOINTI / TILANNE 2008

VALAISIMET

Kotitalousopettajaopiston alkuperäiset valaisimet näyttävät olleen Stockmann-Ornon valaistusprojekti, josta lienee vastannut Ornon pääsuunnittelija Lisa Johansson-Pape.

Valaisimien sijoittelussa on selkeä hierarkia: arvokkaimmissa tai muuten siisteimmissä tiloissa, kuten ruokailutiloissa ja kodinhoitoloissa, on näyttävämmät irtovalaisimet. Niiden materiaaleina on käytetty yleensä himmeää opaalliasia ja messinkiä.

Luokahuoneissa on useita valaisintyyppisiä opaalliasikupuisista suoraan kattoon asennettuja valaisimista loisteputkivalaisimiin.

Käytävillä puolestaan on yleensä yksinkertaiset opaalliasikupuiset yleisvalaisimet.

Ruokalan kattovalaisimet

Erityisen näyttävät, Johansson-Papen Ornolle suunnittelemaat valaisimet on toisen kerroksen oppilasruokalaseissa 202 ja 203a ja niihin liittyvässä opettajien ruokalassa 203b. Salin 202 riippuvalaisimia lukuun ottamatta valaisimet ovat osa rakennuksen alkuperäistä sisustusta ja yleensä hyväkuntoisia.

Salin 202 ikkunaseinällä on alun perin ollut 8 kappaletta Johansson-Papen Sipuli-valaisimen pyöreämuotoista muunnelmaa. Ne on ennen 1980-luvun alkupuolta korvattu Johansson-Papen toisella, opaaliakryylisistä valmistetulla 1950-luvun riippuvalaisimella (Orno 61-342). Kahdessa valaisimessa on katon vinouteen sovitettu kantakupu, joka lienee jäänne Sipuli-valaisimien ajoilta.

Salin 202 pitkällä seinällä on neljä opaalliasista, messinkikantaista seinälampetta, jotka eivät ehkä ole olleet lainkaan sarjatuo- tuotannossa.

Ruokalaseissa 203a ja 203b on ollut kummasakin neljä opaalliasista, messinkikoristeista plafondia Ornon mallia 71-131. Salissa 203a ne ovat paikoillaan, salin 203b valaisimet on irrotettu ja varastoitu.

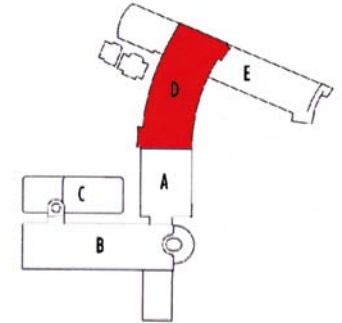
Seinälampetti opaalliasia ja messinkiä, Orno / Lisa Johansson-Pape (opiskelijaruokala 202, 2. krs).

Riippuvalaisin opaaliakryyliä, Orno 61-342 (opiskelijaruokala 202, 2. krs).

Akryylinen riippuvalaisin, Orno 61-342 / Lisa Johansson-Pape (opiskelijaruokala 202, 2. krs).

Vinjettikuva auttaa hahmottamaan mitä tilaa tekstissä käsitellään. Tilkan rakennushistoriaselvitys. Arkkitehtitoimisto Schulman Oy.

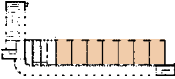
2.3 Sisätilat
Tupa / kasarmi 2. ja 3. kerros

Entistä asuintilaa leimaa varsinkin kaksi tekijää: valaistus ja kulutuksenkestävyys. Isosta ikkunasta tuleva valo heijastuu syvään tilaan vaaleiden katto- ja seinäpintojen sekä kiiltäväpintaisen massalattian kautta. Kulutus on otettu huomioon lattiämateriaalin valinnassa, ovipieliin ja ilmanvaihtohormin kulman pyörityksissä sekä leveiden, kalusteet seinäpinnasta irrottavien jalkalistojen käytössä.

Lattia: massalattia, paksuus 15 - 30 mm (viinipunainen)
Seinät: rappaus, maali (pääasiassa valkoinen)
Katto: rappaus, maali (valkoinen)
Ikkunat: puuikkuna, sisään-ulos aukeava. Niklattu suljin / kiinnike.
Ikkunapenkki: rappaus, tasoitus, maali (valkoinen). Syvyys 300 mm. Patterien kohdalla ei ikkunapenkkiä. Vrt. kohta patteri.
Ovet: huullettu laakaovi, lattateräsvedin. Muutamassa ovesa reliefnumero.
Jalkalista: 40 mm korkea x 30 mm leveä puulista, jossa pyöritystyä ylä"huuli". Osittain myös 120 mm leveä x 40 mm korkea puulista. Listat paikoitellen poistettu tai uusittu vanhan mallin mukaan.
Valaisimet: uusittu; katon pintaan asennettu kaksi loisteputkivalaisinta, oven vieressä seinävalaisin
Patteri: pyöritysty patterisyvennys jossa yksi tai kaksi lamellipatteria, 2.krs: upotetut lämpöjohdot. 3. krs: pintaan asennetut lämpöjohdot.
IV: TV-säleikkö. Ikkunan alla tuuletusventtiili, paikoitiin ylimaallatu tai poistettu. Kahdessa tuvaassa uusi seinän pituinen IV-kuilu, vanha IV-säleikkö siirretty uuteen seinään.
Sähkö: vanha sähkö upotettu, esim. valokatkaisin oven vieressä. Myöhemmät asennukset pinta-asennuksia.
Savuilmaisinta kattopinnassa
Muuta: ovipieli ja vanhojen IV-hormien kulmat pyöritysty

Isosta ikkunasta tuleva valo heijastuu syvään tilaan vaaleiden katto- ja seinäpintojen sekä kiiltäväpintaisen massalattian kautta. Erityisesti ilta-aurinko korostaa lattian viinipunaisen sävyn lämpöä. MV, Tirilä, Nordman.

39

Kutakin huonetilaa koskevat inventointitiedot ja valokuvat on hyvä sijoittaa samalle sivulle. Taivallahden kasarmin rakennushistoriaselvitys, Museovirasto, rakennushistorian osasto 2005

RAPORTIN ESITYSTAPA, HAVAINNOLLISUUS JA LUETTAVUUS

Rakennushistoriaselvityksen raportin havainnollisuuteen ja luettavuuteen kannattaa kiinnittää erityistä huomiota. Raportin kirjoittamiseen, aiheen jäsentelyyn ja taiton suunnitteluun on varattava riittävästi aikaa. Jos selvityksen tekijä on käyttänyt paljon aikaa ja vaivaa itse selvitystyöhön, mutta raportointi tehdään kiireellä tai huolimattomasti, ei tärkeä tieto tavoita lukijoita ja työ menee osittain hukkaan.

Rakennushistoriaselvityksen tärkeimpiä tavoitteita on kokonaiskuvan muodostaminen kohteesta. Tekijälle muodostuu yleensä työn aikana hyvä kokonaiskäsitys kohteesta ja hän oppii tuntemaan sen läpikotaisin pienimpiä tiloja myöten. Raporttia laatiessaan tekijän on hyvä aika ajoin pohtia kokonaisuutta lukijoiden näkökulmasta. Erityisesti suuret ja mo-

nimuotoiset rakennukset voivat olla vaikeasti hahmotettavia. Kymmenien huoneiden inventointitietojen keskellä lukija on pian eksesissä, jos raportti on huonosti jäsenelty tai sekavasti taitettu. Selkeä otsikointi ja looginen jäsentely helpottavat lukijaa ja hyvän sisällyslueetelon avulla hän saa muutamalla silmäyksellä kokonaiskuvan aiheesta.

Raportin kirjoitustyyliksi sopii hyvä ja selkeä yleiskieli, jolloin teksti tavoittaa taustaltaan monenlaiset lukijat. Tekstin luettavuuteen vaikuttavat myös tekstifontin koko ja tyyppi sekä tekstin väri.

Kuvien ja tekstien yhteensovittaminen on suunniteltava huolella. Parhaimmillaan teksti, valokuvat, piirustukset ja kaaviot tukevat toisiaan ja kohdetta tuntemattomankin lukijan on helppo saada käsitys rakennuksesta ja sen vaiheista. Seuraavat taitolliset perusasiat edistävät raportin havainnollisuutta:

- Toisiinsa liittyvät tekstit ja kuvat sijoitetaan samalle sivulle ja aukeamalle, jolloin lukijan ei tarvitse lukiessaan selata sivuja edestakaisin.
- Kuvat tekstitetään niin, että käy selkeästi ilmi mitä rakennusta, huonetilaa, julkisivua tai yksityiskohtaa kuva esittää.
- Eri aikakausten piirustukset, kuten pohjapiirrokset ja julkisivuku- vat esitellään samassa mittakaavassa, jolloin niitä on helppo verrata toisiinsa.
- Huone- tai tilaryhmäkohtaisia inventointitietoja on helppo lukea, jos kunkin huoneen tiedot on esitetty yhdellä sivulla tai aukeamalla taulukkomaisesti. Haluttuja tietoja on vaikea löytää, jos ne upotetaan tavallisen kuvailevan leipätekstin sekaan.

Jos tutkimuskohteena on rakennusryhmä tai suuri rakennus, lukijan voi olla vaikea hahmottaa mistä huonetilasta tai kerroksesta tekstissä on kyse. Inventointisivuilla voidaan käyttää pientä vinjettipohjapiirrosta, johon merkitään mikä tila on kyseessä. Rakennuksen eri osille tai kerroksille voidaan antaa oma värikoodi, joka toistuu esimerkiksi otsikkopalkissa. Myös sivujen ulkoreunaan tehty väriliuska helpottaa halutun rakennuksen tai kerroksen tietojen löytämistä raporttia selatessa. Tärkeimmät kuvat, esimerkiksi pohjapiirrokset, joihin palataan moneen kertaan raporttia lukiessa, on hyvä sijoittaa sellaiseen kohtaan, että ne löytyvät nopeasti.

RAPORTIN SISÄLTÖ JA RAKENNE

Raportin rakenne

Jokainen rakennushistoriaselvitysraportti laaditaan yksilöllisesti kohteen ja tutkimuksen sisällön mukaisesti. Seuraava rakennekaavio toimii ohjeellisenä muistilistana raporttia laadittaessa. Sitä voidaan soveltaa ja muokata tapauskohtaisesti, mutta yhteneväinen perusrakenne helpottaa raporttien lukemista ja tulevaa käyttöä.

Alkutiedot

- kansilehti
- julkaisutiedot
- perustietolomake
- sisällysluettelo
- johdanto

Historia, muutosvaiheet ja nykytila

- rakennuksen historia ja muutosvaiheet
- kohteen nykytila ja inventoinnit
- kronologinen taulukko
- ajoitus-, säilyneisyys- ja käyttötarkoituskaviot

Loppuosa

- yhteenveto
- lähdeluettelot
- liitteet, piirustusluettelot, valokuvaluettelot

Alkutiedot

Kansilehti

Kansilehti sisältää rakennushistoriaselvityksen otsikon, raportin pääväyksen, työn vastuulliset tekijät sekä mahdollisen konsulttiyrityksen nimen.

Julkaisutiedot

Julkaisutiedoissa laajennetaan kansilehden tietoja. Niissä kerrotaan työryhmän kokoonpano ja yhteystiedot, työn tilaajan yhteystiedot sekä raportin tulostusmäärä, paikka ja muoto. Lisäksi luetellaan työhön kuuluvat irralliset liitteet, niiden lukumäärä ja säilytyspaikka. Esimerkiksi maalinäytteiden fragmenttikansioita tai CD:llä olevia liitetiedostoja laaditaan useimmiten vain yksi kappale. Raportille on hyvä hankkia IBSN- tai ISSN-numero.

Perustietolomake

Perustietolomakkeelle kootaan tärkeimmät tiedot kohteesta ja tehdystä selvitystyöstä. Se helpottaa työn lukemista ja tietojen löytämistä ja siitä on hyötyä tilanteissa, joissa itse raporttia ei voida esitellä tai jakaa.

Perustietolomakkeen ohjeellinen sisältö:

- kohteen nimi ja kuvailu yhdellä lauseella
- arkkitehti (pääsuunnittelija) ja arkkitehtisuunnitteluun osallistuneet henkilöt
- muut suunnittelijat (RAK, LVIS, jne.)
- urakoitsijat
- rakennuttaja
- suunnitteluajankohta
- rakennusluvan myöntämisaikajankohta.
- rakennuksen käyttöönoton ajankohta
- alkuperäinen käyttötarkoitus
- rakennukseen ja sen käyttöön liittyvät muutokset
- nykyinen käyttötarkoitus
- omistus (kuka omistaa, kuka hallinnoi)
- kaavatilanne (millainen kaava ja miltä ajalta)
- kohteen koko (brm², krm², tms.)
- kohteen rakennusoikeus ja mitä siitä on käytetty / jäljellä
- suojelutilanne, miten rakennus on suojeltu ja minkälaiset suojelumääräykset sitä koskevat
- millainen selvitys kohteessa on tehty ja mihin tarkoitukseen
- työn tavoite ja käytetty aika
- mitä kohteessa on selvitetty, tutkittu ja inventoitu

Kohteen nykytilasta kertovat valokuvat ovat tärkeässä osassa raporttia laadittaessa. Aukeaman kuvat MV/Rho Soile Tirilä.

Sisällysluettelo

Rakennushistoriaselvityksessä on oltava sisällysluettelo, josta käy ilmi työn sisältö ja raportin rakenne. Sisällysluettelon ja otsikoinnin loogisuus ja selkeys vaikuttavat merkittävästi raportin havainnollisuuteen ja luettavuuteen. Otsikot on hyvä numeroida tai muuten järjestää siten, että pää- ja alaotsikot erottuvat selvästi toisistaan.

Johdanto

Johdannossa esitellään lyhyesti kohde ja selvityksen lähtökohdat. Siinä esitellään tutkimuksen tavoitteet ja työn rajaus. Lisäksi kerrotaan mitä on tutkittu, miten ja millä tarkkuudella sekä mitä on jätetty tutkimatta ja miksi. Samalla voidaan kertoa raportin rakenteesta. Johdannossa saataan esitellä lyhyesti myös tutkimuskohdetta, mikäli se helpottaa lukijan orientoitumista.

Historia, muutosvaiheet ja nykytila

Rakennuksen historia ja muutosvaiheet

Rakennushistoriaselvityksen varsinaiseen sisältöosaan ei voida antaa yksiselitteistä rakennetta, vaan raportin sisältö muotoutuu yksilölliseksi tutkimuskohteesta ja selvitystyöstä riippuen. On luontevaa edetä raportissa kronologisesti kohteen historiallisen kehityskaaren mukaan kertoen hankkeen taustoista, suunnittelusta, rakentamisesta ja muutosvaiheista. Kohteen arkkitehtuuri, rakennustavat, materiaalit sekä konkreettiset tilaan ja rakennusosiin liittyvät asiat voidaan käsitellä aihepiireittäin.

Kohteen nykytila ja inventoinnit

Kohteen nykytilaa esitellään huoneittain tai huoneryhmittäin. Toisaalta eri rakennusosat tai kalusteet on yleensä luontevaa käsitellä aihepiireittäin. Sopiva esitystapa mietitään tapauskohtaisesti.

Kronologinen taulukko

Kronologiseen taulukkoon kootaan tiivistäen eri lähteistä saadut olennaiset tiedot kohteen historian vaiheista. Siihen voidaan ryhmitellä eri-arvoisia ja -tyyppisiä muutoksia sekä sisällyttää tietoa, jota raportissa ei muuten käsitellä. Taulukko auttaa selvityksen tekijää hahmottamaan kohteen vaiheita sekä niihin liittyvän tiedon määrää ja tarjoaa lukijalle niistä selkeän listauksen.

Ajoitus-, säilyneisyys- ja käyttötarkoituksakaaviot

Piirustukset ja graafiset kaaviot havainnollistavat esimerkiksi rakennuksen muutosvaiheita, ikärakennetta, säilyneisyyttä tai tärkeitä yksityiskohtia. Kaavioilla voidaan esittää selkeästi useita päällekkäisiä asioita yhteen koottuna. Kaavioihin saatetaan merkitä valokuvauspaikat tai tieto siitä onko jotain tilakokonaisuutta tai yksityiskohtaa on käsitelty muualla raportissa tarkemmin. Rakennuksen muutosvaiheita ja säilyneisyyttä voidaan kuvata esittämällä eri-ikäiset rakenteet tai muutosvaiheet eri värein pohjapiirros- tai julkivisukaavioissa.

Loppuosa

Yhteenvedo

Rakennushistoriaselvitykseen kuuluu yhteenvedo, jossa tutkija voi tuoda esiin omia käsityksiään vapaammin kuin tutkimuksen muutoin objektiivisuuteen pyrkivässä raportoinnissa.

Esimerkki yhteenvedon sisällöstä:

- Lyhyt luonnehdinta kohteesta, sen arkkitehtuurista ja historiasta. Mikä kohteessa on merkittävää ja arvokasta. Kohteen arkkitehtoninen identiteetti.
- Kiteytetty luonnehdinta kohteesta tapahtuneista muutoksista ja laajennuksista. Mistä ne ovat johtuneet, mitkä ovat niiden arkkitehtoniset ideat, historiallinen merkittävyys ja vaikutus kohteen nykytilaan.
- Näkemyksiä kohteen nykytilan ja sen nykyisten kaupunkirakenteellisten yhteyksien perusteella syntyvistä mielikuvista.
- Arvio säilyneisyydestä.

Lähdeluettelot

Rakennushistoriaselvityksessä täytyy olla lähdeluettelo, joka sijoitetaan raportin loppuun ennen liitteitä. Lähdeluettelo helpottaa raportin käyttöä, luo tiedoille uskottavuutta ja auttaa lukijoita löytämään lisätietoja aiheesta. Lähteet esitellään systemaattisesti ja painamattomista lähteistä kerrotaan niiden arkistosijainti. Lähdeluettelon yhteydessä voidaan myös kertoa miten aineistoa on kerätty ja mistä se on edelleen löydettävissä. Lähdeviitteinä suositellaan käytettäväksi loppuviitteitä.

Liitteet

Liitteisiin laitetaan kaikki systemaattinen, luettelomainen, sivumäärältään laajempi tieto ja materiaali, joka rakennushistoriaselvityksen yhteydessä on tuotettu. Tällaisia ovat yleensä piirustus-, valokuva- ja inventointiluettelot, laajemmat lähdeluettelot sekä otteet muista kiinnostavista lähdedokumenteista.

Raportin julkisuus, jakelu ja arkistointi

Rakennushistoriaselvitys on yleensä julkinen, mutta joskus poikkeuksena ovat turvaluokitellut tai yksityisyyden suojaan liittyvät rakennukset tai tilat. Raportin kannessa on mainittava mikäli inventoinnin tietoja ei saa välittää julkisuuteen. Tilaja ja tekijä sopivat jakelun laajuudesta jo hankkeen käynnistysvaiheessa. Jakelulistalle voivat kuulua tapauskohtaisesti kohteen suunnittelijat ja urakoitsijat, kaavoitusviranomaiset sekä eri museotahot. Kaikista Museoviraston valvomien kohteiden selvityksistä toimitetaan yksi kopio Museoviraston arkistoon.

Raportin tulee olla arkistokelpoinen eli sen säilyvyys on varmistettava. Pysyvästi säilytettävään asiakirjaan soveltuvista materiaaleista ja menetelmistä kerrotaan vuosittain päivitettävässä listassa ”Arkistolaitoksen päätös arkistokelpoisista materiaaleista ja menetelmistä”. Se on luettavissa mm. Arkistolaitoksen Internet-sivuilla www.narc.fi.

Kuva-aineiston arkistoinnin ja säilyvyyden osalta on pohdittava missä tiedostomuodossa sähköiset kuvat tallennetaan. Tärkeää on myös selvittää oikeudet kuva-aineiston käyttöön ja julkaisemiseen. Myös historiallisia arkistokuvia käytettäessä on huomioitava tekijänoikeudet.

Inventoijan täytyy kunnioittaa kaikissa tilanteissa haastateltavien henkilösuoja. Heille täytyy kertoa mihin tarkoitukseen tietoja ja valokuvia tullaan käyttämään. Haastateltavien henkilöiden nimien tai valokuvien julkaisuun tarvitaan aina asianomaisten suostumus. Rajoitukset koskevat erityisesti tietokantoja ja -rekistereitä, sillä henkilötietojen kerääminen on henkilötietolain säätelemää toimintaa.

Rakennushistoriaselvityksen laittaminen internet-sivuille, esimerkiksi pdf-muodossa, on hyvä tapa jakaa tietoa. Verkkoversiota harkittaessa tulee kuitenkin selvittää erityisen tarkasti mahdolliset henkilösuoja- ja turvakäsymykset.

KIRJALLISUUTTA

- Alho Anna-Liisa, Lahti Juhana (et al.): Mistä tietoa rakennusten historiasta?: lähdeopas ammattilaisille ja asianharrastajille. Suomen rakennustaiteen museo, Helsinki 2003.
- Andersson Karin, Hildebrand Agneta: Byggnadsarkeologisk undersökning: det murade huset. Riksantikvarieämbetet, Stockholm 1988.
- Cronhjort, Yrsa (toim.): Att förstå ett gammalt hus: vårt åboländska byggnadsarv. Curatio, Turunmaan korjausrakentamisyhdistys r.y. Parainen 2007.
- Elovirta Arja, Lukkarinen Ville (toim.): Katseen rajat: taidehistorian metodologiaa. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Lahti 1998.
- Gardberg, C. J.: Rakennustutkimuksen opas. Muinaistieteellisen toimikunnan oppaita II, Helsinki 1953.
- Hautamäki, Ranja: Portti puutarhaan: historiallisten puutarhojen inventointiopas. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 21, Helsinki 2000.
- Heikkinen, Maire: Suomalainen tapettikirja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Museovirasto, Helsinki 2009.
- Heikkinen, Maire (toim.): Talo kautta aikojen: kiinteän sisustuksen historia. Rakentajain kustannus, Helsinki 1989.
- Jokilehto, Jukka: A history of architectural conservation. Butterworth-Heinemann, Oxford 1999.
- Kaila, Panu: Kesällä töitä teki maalari: perinteinen ulkomaalaus tänään. Multikustannus, Helsinki 2008.
- Kaila, Panu: Kevät toi maalarin: perinteinen ulkomaalaus. Rakennusalan kustantajat RAK, Helsinki 2000.
- Kaila, Panu: Maalari maalasi taloa: julkisivujen värihistoria. Multikustannus, Helsinki 2009.
- Kaila, Panu: Talotohtori: rakentajan pikkujättiläinen. 1.p, WSOY 1997 – 15.p, WSOY 2008.
- Kaila Panu, Pietarila Pentti, Tomminen Hannu: Talo kautta aikojen: julkisivujen historia. Rakentajain kustannus, Helsinki 1987.
- Lindbom Roger, Wenander Vicki: Frågor och svar om byggnadsvård. Balkong 2007.
- Mattinen, Maire (toim.): Valtion rakennuserinnön vaaliminen. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 19, Helsinki 1997.
- Mäkiö Erkki, Neuvonen Petri, Malinen Maarit: Kerrostalot: 1880-1940. Rakennustietosäätiö RTS, Helsinki 2002.
- Mäkiö, Erkki (toim.): Kerrostalot 1940–1960. Rakennustietosäätiö RTS, Helsinki 1990.
- Mäkiö Erkki (toim.): Kerrostalot: 1960–1975. Rakennustietosäätiö RTS, Helsinki 1994.
- Macdonald Susan (toim.): Preserving post-war heritage: the care and conservation of mid-twentieth century architecture. Donhead, Shaftesbury 2001.
- Macdonald Susan, Normandin Kyle, Kindred Bob (toim.): Conservation of modern architecture. Donhead, Shaftesbury 2007.
- Museoviraston korjauskortisto, osat 1–24. Museoviraston rakennushistorian osasto, 2000–2003.
- Neuvonen, Petri (toim.): Kerrostalot 1880–2000: arkkitehtuuri, rakennustekniikka, korjaaminen. Rakennustietosäätiö RTS ja Museovirasto, Helsinki 2006.
- Neuvonen, Petri: Kerrostalon julkisivukorjaus: julkisivun ominaispiirteet ja korjaustavan valinta. Suomen ympäristö 37/2009. Ympäristöministeriö 2009.
- Rautatierakennusten korjausohjeet, Museoviraston rakennushistorian osasto, 1997–2005.
- Robertsson, Stig: Fem pelare: en vägledning till god byggnadsvård. Riksantikvarieämbetet, Stockholm 2002.
- Standertskjöld, Elina: Arkkitehtuurimme vuosikymmenet 1900–1920.

Rakennustieto Oy, Suomen rakennustaiteen museo ja Rakennustietosäätiö RTS, Helsinki 2006.

Standertskjöld, Elina: Arkkitehtuurimme vuosikymmenet 1930–1950. Rakennustieto Oy, Suomen rakennustaiteen museo ja Rakennustietosäätiö RTS, Helsinki 2008.

Mittaus, dokumentointi, valokuvaus

Bedford, Jon ja Papworth, Heather (toim.): Measured and Drawn, Techniques and practice for metric survey of historic buildings. English Heritage, Svindon 2009.

Freeman, Michael: Suuri digikuvausopas. Docendo, Jyväskylä 2008.

Hedgecoe John: Valokuvaajan suuri käsikirja, Kustannus-Mäkelä Oy, Karkkila 2010.

Järvinen Petteri: Digiarkistointi – säilytä muistot ja tiedostot, Docendo, Jyväskylä 2009.

Koli, Antti: Starttiopas digikuvaukseen. Docendo, Jyväskylä 2010.

Laakso Ari ja Rinne Olli: Photoshop Elements - helposti & nopeasti, Docendo, Jyväskylä 2010.

Metric survey specifications for cultural heritage, English Heritage, Svindon 2009.

Sjömar, Peter (toim.): Byggnadsuppmätning: historik och praktik. Riksantikvarieämbetet, Stockholm 2000.

Rakennusoppaita eri ajoilta

Helamaa, Erkki: Vanhan rakentajan sanakirja: rakentamisesta, rakennuksista, rakenteista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, SKS 988. Helsinki 2004.

Keinänen, Wäinö: Rakennusopin tietokirja, faksimile-painos. WSOY, Helsinki 2001.

Levón, Martti (päätoim.): Puurakennustaito. Suomen Kirja, Helsinki 1946.

Orola, Urho: Rakennusten korjaus ja kunnossapito. Pellervo-seura, Helsinki 1946.

Siikanen, Unto: Rakennusaineoppi, 6. täysin uudistettu painos. Rakennustieto, Helsinki 2001.

Siikonen, Heikki: Millaiseksi rakennan taloni. WSOY, Porvoo 1929.

Rakennushistoriaselvitys yhdistää tiedot kohteen historiasta, muutosvaiheista ja nykytilasta tarjoten kokonaiskuvan rakennuksen tähänastisesta elämänkaaresta. Selvityksen laajuus määräytyy kohteen ja sen ominaispiirteiden mukaan. Yksittäisen pienen rakennuksen vaiheita selvitettäessä työn painopisteet ovat erilaisia kuin laajaa korttelikokonaisuutta tutkittaessa. Työn aikana arkisto- ja kenttätyövaiheet lomittuvat toisiinsa ja eri lähteistä saatavat tiedot täydentävät kokonaiskuvaa kohteesta.

Talon tarinat -opas on suunnattu niin rakennushistoriaselvityksen tilaajille kuin tekijöillekin. Se tarjoaa ohjeita mm. selvityshankkeen valmisteluun, arkisto- ja kenttätöiden käytännön toteutukseen sekä työn raportointiin. Oppaassa luonnehditaan myös selvityksille asetettavia vähimmäisvaatimuksia ja laajempia sisällöllisiä tavoitteita. Talon tarinat -oppaan avulla rakennuksen vaiheista avautuu kiinnostavia tarinoita.